

SAVONIA

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

TUNNETAITOJEN TUKEMI- NEN PÄIVÄKODISSA

TEKIJÄ: Mirja Kauppinen

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma/Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma	
Työn tekijä Mirja Kauppinen	
Työn nimi Tunnetaitojen tukeminen päiväkodissa	
Päiväys	5.11.2018
Sivumäärä/Liitteet	32/35
Ohjaaja(t) Anne-Leena Juntunen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Solkajärven kunnan varhaiskasvatus	
Tiivistelmä Opinnäytetyössä tutkittiin valmiin tunteisiin liittyvän materiaalin soveltuvuutta päiväkodissa. Tavoitteena oli löytää tietoa, miten tunnekasvatukseen liittyvää tuen tarvetta pystytään tunnistamaan ja havaitsemaan päiväkodissa. Opinnäytetyössä kerättiin myös tunnekasvatukseen liittyvää valmista materiaalia varhaiskasvattajien käyttöön. Toimeksiantajana oli Solkajärven kunnan varhaiskasvatuspalvelut. Tunnetaidot, itsesäätelyn taidot, sosioemotionaaliset taidot sekä varhainen tunnistaminen ja tukeminen muodostivat opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen. Opinnäytetyö on tutkimuksellinen kehittämistyö, jonka vaiheita olivat suunnittelu, toteutus, arviointi ja kehittäminen. Suunnitteluvaiheessa kerättiin teoreettista tietoa sekä etsittiin materiaalia ja valittiin testattava materiaali. Toteutusvaiheeseen kuului valittujen materiaalien testaaminen neljässä erillisessä tuokiossa, lasten mielipiteen kysyminen tuokioista kuvioiden avulla sekä teemahaastattelujen tekeminen varhaiskasvattajille tuokioiden jälkeen. Arviointivaiheeseen kuului sisällönanalyysin tekeminen. Kehittämiseen kuului mahdollisen jatkotutkimuksen pohtiminen. Opinnäytetyötä varten kerättyä valmista tunnekasvatukseen liittyvää materiaalia voidaan käyttää varhaiskasvatuksessa, joko tässä opinnäytetyössä testattuja tai testaamatta jäänyttä materiaalia. Jatkotutkimuksessa voisi tutkia, millaisia kokemuksia lasten tunnetaitojen kehittymisestä on tullut pidempiaikaisen tunnetaitoihin liittyvän materiaalin käytön jälkeen.	
Avainsanat tunnetaidot, sosioemotionaaliset taidot, varhainen tuki, varhainen puuttuminen	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Mirja Kauppinen			
Title of Thesis Supporting emotional skills in kindergarten			
Date	5.11.2018	Pages/Appendices	32/35
Supervisor(s) Anne-Leena Juntunen			
Client Organisation /Partners Early Childhood Education in the municipality of Sonkajärvi			
Abstract The purpose of this thesis was to study the suitability of actual material for emotional education in kindergarten. The aim of the thesis was to find information about how you can recognize and find out the children who are in need for support emotional education. Ready material for emotional education in early childhood educators was also collected in this thesis. Early childhood education of the municipality of Sonkajärvi was the client organisation. The theoretical framework of the thesis includes emotional skills, emotional regulation, socioemotional skills, early support and early intervention. The thesis was made as a researchbased development work and it consisted of planning, doing, checking and acting. Collecting theoretical information and searching and selecting ready emotional education material formed the planning part of the thesis. The testing of the selected emotional education material in four separate sessions formed the doing part aswell the sorting out of the opinions of children with the smiley-figures, along with interviewing the early childhood educators by a theme interview after each session. Content analysis formed the checking part. Considering of the possibility of a new research topic belonged to the acting part. Collected ready material for emotional education in this thesis can be used in early childhood education, either those ones tested in this thesis or those ones not tested here. A topic for further study is to research what kind of experience of children`s emotional skills development has come after longer use of ready emotional education material.			
Keywords emotional skills, socioemotional skills, early support, early intervention			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	TOIMEKSIANTAJA	6
3	VARHAISKASVATUS PALVELUNA.....	7
4	TYÖN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	8
4.1	Tunnetaidot osana elämää	8
4.2	Tunnetaitojen tärkeänä osana itsesäätelyn taidot.....	10
4.3	Sosioemotionaaliset taidot osana elinikäistä oppimista.....	12
4.4	Varhainen tunnistaminen ja tukeminen varhaiskasvatuksessa	14
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	17
5.1	Materiaalin valinta ja testaaminen päiväkodissa	19
5.2	Tutkimustuloksia varhaiskasvattajien ja lasten haastatteluista.....	20
6	OPINNÄYTETYÖHÖN LIITTYVÄT EETTISET JA LUOTETTAVUUS KYSYMYKSET	22
7	ERILAISIA MATERIAALEJA TUNNETAITOJEN, ITSESÄÄTELYN TAITOJEN TAI SOSIOEMOTIONAALISTEN TAITOJEN TUKEMISEEN	23
7.1	Tenavat tasapainoon -kirjasta Tunteiden tie	23
7.2	Molli, Hyvällä mielellä vai pahalla päällä -tunteet taidoiksi.....	23
7.3	Tunteet tutuiksi -tehtäväkortit	24
7.4	Huomaa hyvä! Vahvuusvariksen bongausopas, itsesäätelytarina	24
7.5	Tunne- ja turvataitoja lapsille -kirjasta.....	25
7.6	Mun ja Sun juttu -kirjasta	25
7.7	Häijyherneitä ja lempeyslientä -oppaasta.....	26
8	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	27
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	29
	LIITE 1: TUTKIMUSLUPA.....	33
	LIITE 2: TEEMAHAASTATTELURUNKO	34
	LIITE 3: KIRJALLINEN SUOSTUMUS LASTEN HUOLTAJILTA	35

1 JOHDANTO

Tunteet ohjaavat ihmisen toimimista erilaisissa tilanteissa, erilaiset tunnereaktiot vaikuttavat ihmisen kehoon ja mieleen eri tavoilla. Tunnereaktiot saavat ihmisen toimimaan ympäristön ja tilanteen vaatimalla tavalla, esimerkiksi juoksemaan pakoon henkeä uhkaavassa tilanteessa, ne toimivat tärkeänä säätelyjärjestelmänä ja niillä on suuri merkitys ihmisen hengissä säilymisen ja hyvinvoinnin kannalta. (Nummenmaa 2010, 11–15.) Tunteiden kokeminen on yksilöllistä ja kaikenlaiset tunteet ovat osa normaalia tunne-elämää. Tunteiden säätelyä voi oppia, tällöin tunteita tunnetaan mielessä, mutta tunteet eivät saa kehossa aikaan ei toivottua käyttäytymistä. Tunnekokemusten avulla on mahdollisuus vaikuttaa omiin tunteisiin ja samalla säädellä tunteita. (Nummenmaa 2010, 160–164.) Pienen lapsen kielellinen kehittyminen auttaa myös tunteiden sanoittamisessa ja tunneilmaisun säätely kehittyä lapsen kasvamisen myötä. Erilaisten tunneilmausten säätely helpottaa kanssakäymistä erilaisissa sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa. (Nummenmaa 2010, 174–175.)

Päiväkotien haastavissa kasvatustilanteissa lasten tunteenpurkaukset voivat olla voimakkaita. Sosioemotionaalisen tuen tarpeessa olevat lapset käyttäytyvät levottomasti, aggressiivisesti, uhmakkaasti tai vetäytyvästi. Haastavia kasvatustilanteita on erityisesti siirtymätilanteissa sekä yli kymmenen lapsen ohjatuissa tuokioissa. (Ahonen 2017, 71.) Lapsen levottomuutta voivat lisätä jotkut temperamenttikijät, lapsen ja perheen elämäntilanne, lapsen stressi tai väsymys, tunne-elämän vaikeudet, oppimisvaikeudet sekä erilaiset erityisvaikeudet. Lapsella voi olla vaikeuksia ottaa ohjeita vastaan tai noudattaa niitä. (Koivunen 2009, 72–73.)

Tunteiden käsittelykyky vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Varhaiskasvattajat voivat tukea lapsen tunnetaitojen opettelua sekä tunteiden käsittelykykyä, jos lapsen varhaislapsuudessa tunnetaitojen oppiminen on jäänyt puutteelliseksi. Näillä taidoilla on merkitystä siihen, miten lapsi oppii suhtautumaan asioihin, käsittelemään niitä ja miten hän niistä selviää. Tulevana varhaiskasvattajana koen nämä asiat erityisen tärkeinä, koska varhaislapsuudessa opitut taidot tukevat lapsen normaalia kasvua ja kehitystä. Tunnekasvatuksen taidoilla on merkityksensä ihmisen elämään kaikissa elämän myöhemmissäkin vaiheissa. Opinnäytetyön tekemisen kautta saan paljon lisää tietoa aiheesta. Varhaiskasvatus saa opinnäytetyöstäni lisää tietoa ja näkökulmaa aiheeseen liittyen.

Opinnäytetyön tavoitteena on löytää tietoa, miten tunnekasvatukseen liittyvää tuen tarvetta pystytään tunnistamaan ja havaitsemaan päiväkodissa ja haetaan valmista materiaalia lasten tunnetaitojen tukemiseen. Opinnäytetyön keskeisinä käsitteinä ovat tunnetaidot, itsesäätelyn ja sosioemotionaaliset taidot sekä varhainen puuttuminen ja tukeminen. Toimeksiantajan kanssa valittua materiaalia testataan päiväkodissa ja sen soveltuvuutta sinne analysoidaan. Opinnäytetyö tehdään tutkimuksellisenä kehittämistyönä. Tutkimuksellisessa kehittämistyössä perustutkimuksen avulla selitetään tai kuvaillaan tutkittavaa ilmiötä ja päämääränä on luoda uusia tai parannettuja tuotteita tai menetelmiä. (Toikko ja Rantanen 2009, 19–20.) Valitun materiaalin soveltuvuutta päiväkotiin selvitetään teemahaastatteleamalla kahta varhaiskasvattajaa ja lasten mielipide kysytään hymiöiden avulla. Näin näkökulma tulee kasvattajilta ja lapsilta. Haastattelun perusteella saaduista tutkimuksen tuloksista tehdään sisällön analyysi.

2 TOIMEKSIANTAJA

Sonkajärven kunnassa on tarjottu päivähoitopalveluja vuodesta 1976 lähtien. Varhaiskasvatus on yhteistyötä lapsen ja huoltajien kanssa. Lapsille tarjotaan tekemistä, yhdessäoloa ja uuden oppimista, myös kulttuurillinen perintö sekä luonnon läheisyys huomioidaan. (Sonkajärvi s.a.a) Sonkajärven päiväkodeissa järjestetään kokopäivähoitoa, osapäivähoitoa sekä esiopetusta. Sonkajärvellä on Nallemuorin päiväkotit, jossa on ryhmä 3–5 vuotiaille sekä esiopetusryhmä. Päiväkodin vuoro- ja osapäivähoito- ja esiopetusryhmä Nallelassa on kaksi ryhmää, toinen ryhmä on 0–3 -vuotiaille ja toinen 3–5 -vuotiaille. Sonkajärven kunnan toisessa taajamassa Sukevalla sijaitsee Männikön päiväkotit, jossa toimii sisarusryhmä 1–6 -vuotiaille ja Sukevalla järjestetään myös esiopetusta. (Sonkajärvi s.a.b.)

Sonkajärven varhaiskasvatuksessa toimintaa ohjaavat valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman lisäksi paikallinen Sonkajärven varhaiskasvatussuunnitelma, ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmat sekä lapsen oma varhaiskasvatussuunnitelma (Sonkajärvi 2017, 8). Varhaiskasvatuksen pedagogisen suunnittelun taustalla ovat lasten kiinnostuksen kohteet eri oppimisalueet ja laaja-alaisen osaamisen tavoitteet huomioiden. Lapsen omaan varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen oppimista ja kehitystä sekä kiinnostuksen kohteita pedagogista dokumentointia käyttäen. (Sonkajärvi 2017, 39). Tukea tarvitsevan lapsen kehityksen ja oppimisen tueksi erilaisia oppimisympäristöjä sopeutetaan lapsen tarpeet huomioiden (Sonkajärvi 2017, 42–43).

3 VARHAISKASVATUS PALVELUNA

Uusi 1.9.2018 voimaan tullut varhaiskasvatustalaki säätää lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä määrittää kuntien vastuun varhaiskasvatuspalvelujen järjestämisestä ja tuottamisesta. Varhaiskasvatuksen määrittelmä on varhaiskasvatustalain mukaan: "Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka." (Varhaiskasvatustalaki 13.7.2018/540, § 2). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 on valtakunnallinen Opetushallituksen ohjeistus, jonka taustalla on varhaiskasvatustalaki ja jota kunnat on veloitettu noudattamaan. Kuntien tulee laatia paikalliset sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat varhaiskasvatussuunnitelmien perusteiden 2016 mukaisesti. Varhaiskasvatusta säätelevänä lakina on perusopetustalaki, joka säätelee varhaiskasvatukseen kuuluvaa esiopetusta. Opetushallituksen Esiopetuksen perusteet ohjaavat esiopetusta. (Opetushallitus 2016, 8.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2016 arvoperustana ovat lapsen etu, oikeus hyvinvointiin ja huolenpitoon, mielipiteen huomiointi sekä yhdenvertaisuus, tasa-arvo sekä syrjäntäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen sekä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen mukaisesti. (Opetushallitus 2016, 18.)

Varhaiskasvatuksessa pedagogiikka tarkoittaa kasvatust- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa ammattikasvattajien tekemää suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, joka näkyy varhaiskasvatuksessa oppimisympäristöissä sekä lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa (Opetushallitus 2016, 20). Pedagoginen toiminta on kokonaisvaltaista toimintaa, jonka osa-alueita ovat laaja-alainen osaaminen, oppimisen alueet, arvoperusta ja oppimiskäsitys sekä oppiva ja hyvinvoiva lapsi lapsen mielenkiinnon kohteet ja tarpeet huomioituna. Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksessa keskeinen työmenetelmä, johon kuuluvat suunnittelu, toteuttaminen, arviointi sekä kehittäminen ja sen avulla saadaan tietoa lasten ja lapsiryhmän toiminnasta monipuolisesti. (Opetushallitus 2016, 36–37.) Pedagogisen toiminnan arviointiin kuuluu varhaiskasvatussuunnitelmien mukaisen toiminnan seuranta, arviointi ja kehittäminen kansallisen tason, järjestäjän, yksikön ja yksilön näkökulmista. Keskeistä on henkilöstön itsearviointi laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutuksessa ja kehittämisessä. Lapsen huoltajan kanssa yhteistyössä laaditaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelma, jonka toteutumista arvioidaan ja päivitetään. (Opetushallitus 2016, 60–61.)

Varhaiskasvatukseen osallistuu suuri osa lapsista ja se on osa lapsen elämää, kasvua ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatuksessa lapsella on oikeus ilmaista itseään, ajatuksiaan ja tulla ymmärrettyksi omana itsenään. Lapsella on oikeus käsitellä tunteita, kuulua ryhmään ja olla yhteisön jäsenenä. Lapsella tulee olla mahdollisuus kehittää tunteita ja kasvaa, kehittyä ja oppia vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Lapsen tulee kokea olonsa turvalliseksi, kokea onnistumisia ja saada tarvittaessa tukea oppimiseensa. Myönteiset tunnekokemukset ja erilaiset vuorovaikutussuhteet tukevat lapsen oppimista ja minäkuvan rakentumista. (Opetushallitus 2016, 18–20.)

4 TYÖN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Aihealue on laaja ja siihen liittyy läheisesti monia käsitteitä. Opinnäytetyöni teoreettisena viitekehyksenä ovat tunnetaidot, itsesäätelyn taidot osana tunnetaitoja, sosioemotionaaliset taidot, varhainen tuki ja puuttuminen. Yleinen asiasanasto ei tunne itsesäätelyn taitoja asiasanana, joten käsittelen tässä opinnäytetyössä itsesäätelyn taidot tunnetaitojen osana, jota ne ovatkin. Itsesäätelystä on kuitenkin paljon tietoa saatavilla, joten siitä on oma kappaleensa.

4.1 Tunnetaidot osana elämää

Keltikangas-Järvisen mukaan tunteiden kautta ihminen elää, kokee ja tekee havaintoja. Tunteiden ilmaisutapa on oma yksilöllinen piirre jokaisella ihmisellä ja ihmisen kuvaaminen tapahtuu tunneilmaisujen kautta samalla kuvaten myös persoonaa. Tunteiden ilmaisutapaan vaikuttaa persoonallisuuden lisäksi myös ihmisen saama kasvatusta sekä kasvuympäristö. (2000, 151–152.) Tunteita voidaan ilmaista monella tavalla ja ilmaisemisen tarkoituksena on tehdä tunteet havaittaviksi. Tunteita voi nimetä ja kuvata verbaalisesti tai ilmeillä ja eleillä motorisesti. Tunteet ilmenevät myös fysiologisella tasolla, kuten äänen värinä suuttumuksessa tai perhosia mahassa tuntemuksina jännityksessä. (Keltikangas 2000, 175–179.) Tunteita voidaan ilmaista koskettamalla, sanoin, äänensävyyn, ilmeiden tai oman asennon avulla sekä teoin tai tekemättä jättämisellä. (Peltonen 2005, 17.) Lapsen tunnetaidot kehittyvät turvallisten ja lämpimien läheisten ihmissuhteiden avulla, lapsi oppii tunnistamaan erilaisia tunteita sekä nimeämään omia ja toisten tunteita. (Kärkkäinen 2017, 20–21.) Lapsella, joka tunnistaa tunteensa ja tulee toimeen niiden kanssa, on positiivinen käsitys itsestä ja elämästä. (Haapsalo, Kirkkopelto ja Repo 2016, 17.)

Ihmisen toimintaa ja tekemisiä ohjaavat myös tunteet ja samalla ihmisen yksilöllisyys vaikuttaa koettuun tunteeseen. Ihminen kokee erilaisia tunteita päivittäin, ihmisen kuusi perustunnetta eli emootiota ovat ilo, hämmästyminen, inho, viha, pelko ja suru. Tunteiden tunnistaminen ei ole helppoa ja lapsen tunnetason ongelmat vaikuttavat lapsen muuhunkin kehitykseen. (Opetushallitus s.a.)

Tunnetaitojen oppiminen on osa lapsen elämää ja tällä tarkoitetaan erilaisten tunteiden tunnistamista. Puolimatkan (2004, 46.) määritelmän mukaan lapsen tulisi oppia tunnistamaan ja ilmaisemaan erilaisia tunteita, pystyä arvioimaan niitä sekä pystyä kokemaan tunteensa mielekkäiksi. Lapsen tunne-elämässä on eri tasoja ja kehityksen edellytyksenä on kiintymyssuhde ainakin yhteen aikuiseseen. Pienen lapsen mieli voi pahoittua herkästi ja selvitäkseen tai päästäkseen yli vaikeista tilanteista lapsi tarvitsee aikuisen apua ja turvaa (Sinkkonen ja Korhonen 2015, 184).

Tunnetaidot ovat osa päivittäistä elämää, tunteet vaikuttavat ajatuksiimme ja päätöksiimme joko tiedostamatta tai tiedostaen. Ihmisen hyvinvoinnin kannalta on merkitystä sillä, että hän pystyy tunnistamaan ja näyttämään erilaisia tunteita, myös negatiivisia. Joihinkin tilanteisiin vahvat tunteenpurkaukset eivät sovi ja ihminen oppiikin hillitsemään omia tunteitaan. Tunteiden hillitsemisen lisäksi on tärkeää, että ihminen oppii tunnistamaan ja näyttämään erilaisia tunteita. Joskus ihminen suojaa itseään sulkemalla liian vaikean asian aiheuttaman tunteen itsensä ulkopuolelle. Tällaisen tilanteen

aiheuttamana ihmiselle voi pahimmillaan kehittyä tunnelukko, jolloin hän ei pysty tunnistamaan min-käänlaisia tunteita. Tunnelukosta voi päästä irti tunteiden tunnistamisen opetteluun ja nimeämisen avulla joko turvallisten ihmisten kanssa tai ammatti-ihmisen avustuksella. (Peltonen 2005, 12–14.)

Ihmisen henkiseen kasvuun sekä kehittymiseen vaikuttavat monet tekijät, joita ovat sosiaaliset, psyykkiset sekä biologiset. Psyykkisten ominaisuuksien kehittymiseen vaikuttaa esimerkiksi lapsen ja huoltajan tai muun kasvattajan välinen vuorovaikutus. Kaikki erilaiset tunteet ovat sallittuja eikä niissä ole oikeaa tai väärää, mutta kaikkia tekoja tai käytöstä ei tarvitse hyväksyä. Ihmisen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää näyttää ja ilmaista erilaisia tunteita ja lasten kanssa tulee opetella niiden tunnistamista. Lasta tulee myös ohjata hallitsemaan tunteitaan erilaisilla tavoilla, mikäli tunne johtaa vääränlaiseen käyttäytymiseen. Erilaisten kielteistenkin tunteiden, kuten esimerkiksi viha, pettymys tai kateus, tunnistamiseen ja ilmaisun oppimiseen lapsi voi tarvita aikuisen ohjausta ja tukea. (Koivunen ja Lehtinen 2015, 142–143.) Tunteiden säätelykyvyllä on merkitystä myös ihmisen fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen. Ahdistus tai masennus voivat tulla oireena nuoruusiässä, mikäli tunteiden säätelykyvyssä on ongelmia ja toisaalta hyvän säätelykyvyn omaava ihminen osaa pyytää apua. (Juusola 2017, 97.)

Lapsen tunnetaitojen ja tunteiden säätelyn oppiminen alkaa jo varhaislapsuudessa vanhempien avustuksella, mutta tunteiden säätelyä voi kehittää ja vahvistaa minkä ikäisenä tahansa. Lapsen tunteensäätelyä voidaan lisätä vaikka puhumalla ja sylissä pitämällä ja pahimman tunnekuohun jälkeen voidaan miettiä ratkaisua tilanteeseen. Aikuisen tulee tukea lapsen tunteiden säätelyä tynnyttämällä kielteisiä tunteita, mutta tärkeää on myös vahvistaa lapsen myönteisiä tunteita menemällä mukaan lapsen positiiviseen tunteeseen sekä kehumalla ja kiittämällä lasta. (Juusola 2017, 93–97.) Vanhempien ja lasten vuorovaikutuksella ja lapsen tunnetaitojen ohjaamisella on suuri merkitys lapsen tunnetaitojen kehittymiselle ja sille, miten lapsi pystyy käsittämään ja säätelemään tunteita. Kasvattajan tehtävänä on auttaa lasta vahvojenkin tunteiden käsittelyssä ja tunnistamisessa. Omien ja toisten tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen sekä toisen asemaan asettuminen ovat helpompia lapsille, joiden tunnetaidot ovat hyvät. (Kanninen ja Sigfrids 2012, 75.)

Tunteiden ilmaisulle tulisi olla tilaa ja aikaa, koska se luo lapselle turvallisuuden tunnetta. Turvallisuuden tunne auttaa lasta olemaan oma itsensä ja sopeutumaan ryhmään samalla toiset huomioiden. Tunneilmasto vaikuttaa siihen, miten lapsi tuo tunteitaan esille ja millaisia tunteita hän ilmaisee. Toisten tunteiden huomioon ottaminen eli empatia kuuluu myös tunnetaitoihin. (Peltonen 2005, 14–17.)

Kangaspunnan (2014, 103–106) tutkimuksessa todetaan, että lapsilla on oma tapansa tunnistaa tunteita ja niillä lapsilla, jotka ymmärsivät omia tunteitaan, oli helpompi ymmärtää myös toisten lasten tunteita. Yksilön identiteetin kehittymisen kannalta ovat tärkeitä myös rakkauden ja kuulumisen tunne. Mikäli lapsella on hyviä ihmissuhteita ja hän kokee kuuluvansa joukkoon, hän kokee onnellisuuden tunteita. Suru tai ahdistus voivat olla tunteita, mikäli lapsi kokee olevansa ulkopuolinen.

Kallion (2015, 49.) opinnäytetyössä kerrotaan lasten saaneen toiminnallisesta tunnekasvatuksesta uusia taitoja tunnistaa tunteita, säädellä niitä ja myös lasten ongelmanratkaisukyvyt kehittyivät. Tunnekasvatuksesta saatujen kokemusten kautta lapset saivat uutta tietoa ja heidän käsityksensä itsestä kehittyi. Erilaisten harjoitteiden avulla lapset saivat harjoitella uusia tapoja ilmaista tunteita ja tunteiden vaikutusta kehoon. Lapsen tunteiden hallintakyvyllä on vaikutusta myös lapsen sosiaaliseen vuorovaikutukseen.

Theseuksessa julkaistussa opinnäytetyössä (Hakola ja Ronkainen 2015, 33.) todetaan tunnekasvatuksen olevan tärkeää varhaiskasvatuksessa ja erilaisten aiheeseen liittyvien teemapäivien avulla voisi ehkäistä erilaisia ongelmia. Päiväkodissa tehtynä tunnekasvatusta voidaan tehdä kaikille lapsille riippumatta siitä, onko lapsilla ongelmia tunteiden tunnistamisessa tai ei. Päiväkodissa tehtynä tunnekasvatus myös tavoittaa suuren joukon lapsia.

Päiväkodin yhtenä pedagogisena periaatteena tulisi olla, että ympäristö ja ihmissuhteet ovat rakentavia ja kehittävät lapsen minäkehitystä. Tähän liittyy neljä periaatetta, joita ovat myötäeläminen, rajat, tila ja holding. Myötäelämisellä tarkoitetaan kasvattajan omien tunteiden ja tuntemuksien käyttämistä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Myötäelämisen avulla aikuinen voi samaistua lapsen tunnetilaan, ymmärtää lasta ja näin löytää soveltuvan tavan auttaa lasta. Rajoja ovat ihmisen sisäiset rajat ja toiminnalle asetettavat rajat, joista keskeisimpiä ovat; toista tai itseä ei saa vahingoittaa tai esineitä ja ympäristöä ei rikota tai tuhota. Rajoja voidaan ilmaista sanoin, ilmein, elein ja kuvasyömiöiden avulla. Päiväkodin tiloissa lapselle tulisi luoda mahdollisuuksia olla pienryhmissä, kaksin tai yksin. Yksin leikkiminen kehittää lapsen mielen kehittymistä. Psykkistä tilaa on se, että lapsen erilaisia tunteita ei kielletä tai moralisoida, vaan ne ovat hyväksytyjä. Holdingissa kasvattaja hoivaa, ottaa lapsen huomioon ja kannattelee lasta. Fyysisessä holdingissa aikuinen suojelee lasta tunteiden ylivaltaalta, kun lapsi käyttäytyy tuhoavasti eikä kykene hallitsemaan omia tunteitaan ja toimintojaan. (Hellstén ja Pihlaja 1999, 60–64.)

Amerikkalais-kreikkalaisessa tutkimuksessa tutkittiin kasvattajien roolia lasten sosioemotionaalisten taitojen lisäämisessä. Varhaiskasvatuksessa on huomattu pienten lasten tunne- ja käyttäytymisen ongelmien kasvaneen. (Poulou, Bassett ja Denham 2018, 363–364.) Tutkimuksen mukaan kasvattaja, joka tuntee pystyvänsä käsittelemään lasten tunteita, pystyy suhtautumaan herkemmin lasten tunnepuolen vaikeuksiin. Kasvattajan havainnointikyky ja sitoutuminen olivat ratkaisevassa asemassa lasten sosioemotionaalisten taitojen parantamisessa. (Poulou, Bassett ja Denham 2018, 373.)

4.2 Tunnetaitojen tärkeänä osana itsesäätelyn taidot

Itsesäätelyn taidoilla tarkoitetaan ihmisen erilaisten, varsinkin kielteisten tunteiden, kuten inho ja pelko, aiheuttamien tunnereaktioiden hallintakykyä. Itsesäätelyn taitojen avulla ylläpidetään toimintakykyä ja mielen tasapainoa kuitenkin erilaisia tunteita tukaduttamatta. (Nurmiranta, Leppämäki ja Horppu 2011, 55.) Itsesäätelyn taito on yksi tärkeimmistä sosioemotionaalisista taidoista. (Aho-nen 2017, 18.) Itsesäätelyn taitoon vaikuttavat geneettinen perimä, kuten temperamenttisuus sekä

vuorovaikutus (Uusitalo-Malmivaara ja Vuorinen 2016, 110). Itsesäätelyn taito vaikuttaa ihmisen toimintaan eri tilanteissa ja tilanteen vaatimissa olosuhteissa sekä ihmisen elämän tavoitteellisuuteen ja mielekkyyteen. Lapsen kehityksessä itsesäätelyn taidolla on vaikutusta siihen, miten lapsi pystyy erilaisissa elämän tilanteissa säätelemään tunteitaan, omaa käytöstään sekä kognitiivisia toimintoja. (Aro 2011, 10.)

Hyvät itsesäätelyn taidot ovat lapsen elämässä merkittävässä asemassa sosiaalisen kanssakäymisen onnistumisessa niin toisten lasten kuin aikuistenkin kanssa. Hyvän tunteiden itsesäätelyn taidon omaava lapsi pystyy käsittelemään omia pettymyksen tunteitaan ja hän pystyy myös iloitsemaan toisten onnistumisesta. Itsesäätelyn taitojen avulla lapsi oppii ymmärtämään soveliaan käytöksen eri tilanteisiin sekä myös huomaamaan oman toimintansa vaikutuksen muihin. (Ahonen 2017, 19–20.)

Itsesäätelyn taitoja harjoitteleva lapsi saa vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa keinoja ja tukea itsesäätelyn taitonsa hallintaan ja oppimiseen. Lapsi ottaa myös mallia aikuisten käyttäytymisestä, joten aikuisen on oltava tasapainoinen ja hänellä tulee olla kyky säädellä itseään. Kun lapsi tarvitsee tukea säätelyyn ja tavoitteita sen onnistumiseksi on asetettu, on lapsen kasvatustyöhön osallistuvien aikuisten kasvatuskumppanuudella merkitystä lapsen toiminnan muutoksen saavuttamiseksi. (Tom-puri 2016, 15.)

Puutteellisen itsesäätelyn taidon omaava lapsi voi suuttua helposti, ei huomioi toisia leikeissä tai lapsi voi toimia ajattelemattomasti, jolloin lapsi voi jäädä yksin ja yhteisten leikkien ulkopuolelle. Tästä voi seurata lapselle pettymyksiä ja pahaa mieltä, siksi aikuisen on tärkeää ohjata lasta leikkien toimintatapojen ymmärtämisessä ja myös tukea lapsen osallistumista yhteisiin leikkeihin. Itsesäätelyn taidon puute voi aiheuttaa ongelmia myös aikuisten kanssa, lapsi ei pysty toimimaan ohjeiden mukaisesti, lapsi voi uhmata rajoja tai rikkoa sääntöjä. Heikon itsesäätelyn taidon omaava lapsi voi toimia harkitsemattomasti ja joutua hankaliin tilanteisiin. Ongelmien ennaltaehkäisyn kannalta päivähoitoikäisten lasten kanssa on hyvä harjoitella myös itsetunnon ja sosiaalisten taitojen vahvistamista sekä tunteiden tunnistamista ja ilmaisemista. Puolella lapsista, joilla on kielenkehityksen ongelmia, on vaikeuksia myös itsesäätelyn taidoissa. (Aro 2014, 274–276.)

Heikot itsesäätelyn taidot omaava lapsi voi vetäytyä sosiaalisista tilanteista ja hänellä voi olla aggressiivisuutta kehittyen ongelmakehäksi. Toiset lapset voivat rueta syrjimään heikot itsesäätelyn taidot omaavaa lasta ja aikuisen huomio kiinnittyy nopeasti räjähtelevään ja huutavaan lapseen negatiivisesti. Lapsen itsesäätelyn taitoja tulisi kehittää sekä lempeästi että myötätuntoisesti ja lasta tulisi kannustaa itsesäätelyn harjoitteluun sekä antaa myönteistä palautetta. Rutiinit, tilanteiden ennakointi sekä struktuuri helpottavat päivän onnistumista. Itsesäätelyn taitoja voi kehittää ja jossakin tiettyssä toiminnassa kehittynyt itsesäätelyn taito kehittää sitä myös muitakin tilanteita varten. (Uusitalo-Malmivaara ja Vuorinen 2016, 109–113.)

Aikuisen tulee ymmärtää lapsen tarvitsema tuki itsesäätelyn taitojen kehittämiseen eikä nähdä lasta ilkeänä. Toisia kiusaavan lapsen itsesäätelyn taidon on usein puutteellinen ja tämä voi ilmetä lei-

keissä aggressiivisesti leikin rikkomisena tai lyömisenä. Yhteenkuuluvuuden tunne eli koheesio auttaa yksilöä ryhmän jäsenenä ja helpottaa suhtautumista ryhmän toisiin jäseniin, aikuisten tehtävänä on luoda yhteistyötä tukevaa pedagogista toimintaa. (Haapsalo, Kirkkopelto ja Repo 2016, 13–14.) Lapsiryhmässä tunnetaitoja opitaan vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa ja väärinymmärretyt tunneilmaisut luovat tunnelatauksia lasten välille. Aikuisen tulee havainnoida lasten erilaisia tunteiden ilmaisutapoja sekä itsesäätelyn taitoja ja toimia tunnekasvattajana erilaisissa tilanteissa. Erilaiset tavat ilmaista tunteita ovat sallittuja, mutta niillä ei saa alistaa, uhata eikä satuttaa toisia tai itseä. (Haapsalo, Kirkkopelto ja Repo 2016, 17.)

Lapsen pettymys voi laukaista hallitsemattoman suuttumusreaktion, jolloin kiukku hallitsee lasta. Temperamentista riippuen kohtaus voi kestää minuuteista puoleen tuntiin, jonka jälkeen lapsi itkee. Kiukkukohtauksen aikana lapsi tulee ottaa syliin, rauhoitella ja lohduttaa, aikuisen ote luo turvallisuutta ja lapsi rauhoittuu. Samalla aikuisen tulee sanoittaa hankalia tunteita ja kertoa niiden olevan hyväksytyjä, ketään ei kuitenkaan saa vahingoittaa. Näin aikuinen tekee lapsen asemasta sen tunteiden säätelyn, jota lapsi ei vielä ole oppinut. Lapselle on hyvä kertoa, että aikuisetkin voivat pahottaa mielensä ja suuttua. (Haapsalo, Kirkkopelto ja Repo 2016, 36.)

4.3 Sosioemotionaaliset taidot osana elinikäistä oppimista

Sosioemotionaalisia taitoja ovat tunteiden ilmaisu ja niiden käsittelykyky sekä muiden kanssa toimiminen vuorovaikutuksessa. Sosiaalinen ja emotionaalinen kehittyminen liittyvät vahvasti toisiinsa muodostaen eräänlaisen kokonaisuuden. Sosioemotionaalinen kehitys, sosioemotionaaliset taidot ja niiden tuen tarve ovat varhaiskasvatuksessa käytettyjä termejä. (Ahonen 2017, 16.) Sosiaalisia taitoja ovat kyky tulla toimeen toisten ihmisten kanssa, sosiaalisten ongelmien ratkaisukyky sekä kyky ymmärtää toista ihmistä ja hänen tunteitaan. (Keltikangas-Järvinen 2010, 22.) Sosioemotionaalisten taitojen, oman käyttäytymisen ja tunteiden säätelykyvyn kehittyminen on lapsilla yksilöllistä. (Ahonen 2017, 19.)

Sosioemotionaalinen kehitys on osa elinikäistä oppimista ja jatkuu koko ihmisen elämän ajan. Lapsen sosioemotionaalisten taitojen kehittyminen alkaa jo varhaislapsuudessa lasta hoitavien aikuisten ja lapsen välisistä suhteista sekä varhaisesta vuorovaikutuksesta. Myös synnynnäiset ominaisuudet, kuten erilaiset temperamenttiset piirteet ja neurologinen perimä vaikuttavat lapsen sosioemotionaaliseen kehitykseen. Kasvatuksellisin keinoin voidaan geneettisestä vaikutuksesta huolimatta tukea lapsen sosioemotionaalisia taitoja, kuten itseilmaisun kohenemistä sekä toisten ihmisten huomioon ottamista. (Ahonen 2017, 17.)

Lapsen sosioemotionaaliset ongelmat ilmenevät eri tavoilla erilaisissa ympäristöissä, jossakin tietyssä ympäristössä lapsi käyttäytyy ongelmallisesti ja toisessa taas ei. Erilaisia sosioemotionaalisia vaikeuksia ovat esimerkiksi ongelmat vuorovaikutuksessa, tunteiden ilmaisussa tai sosiaalisessa toiminnassa. Varhaislapsuuden vuorovaikutuksella, perheen sosiaalisilla suhteilla sekä lapsen varhaislapsuudessa läheisiltään saamalla huomiolla on merkitystä myös lapsen sosioemotionaalisten taitojen

kehittymiselle. Sosioemotionaalisten taitojen kehittyminen parempaan suuntaan on mahdollista lapselle. (Pihlaja 2004, 214–218.)

Viitala (2014, 161–162) kertoo väitöskirjassaan, että sosioemotionaalista erityistä tukea saavien lasten sosiaalinen osallisuus vaihteli, vaikka lapset olivatkin mukana oman ryhmän toiminnoissa. Lasten sosiaalisessa osallisuudessa oli eroavaisuuksia, hyvä, tyydyttävä ja vähäinen sosiaalinen osallisuus. Hyvässä sosiaalisessa osallisuudessa lapsilla oli kavereita, tyydyttävässä osallisuudessa lapsen mukanaolo ei ollut varauksetonta ja vähäisessä osallisuudessa lapsella oli vähän ystäviä tai hänet suljettiin kokonaan leikkien ulkopuolelle. Sosiaalisen kanssakäymisen ulkopuolelle jääminen on ihmiselle traumaattista (Ahonen 2017, 19–20).

Sosioemotionaaliset vaikeudet ilmenevät lapsilla hyvin erilaisilla tavoilla, voi olla arkuutta tai ujoutta ja toisaalta yliviikkautta tai keskittymiskyvyttömyyttä, myös eroahdistusta voi esiintyä. Ongelmat voivat ilmetä lapsilla siten, että hänen on vaikea tulla toimeen toisten lasten kanssa, lapsi voi vaikuttaa tunteettomalta eikä hän pysty huomioimaan asioita toisten näkökulmasta. Lapsella voi olla vaikeuksia erilaisissa sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa eikä uusien kaverisuhteiden solmiminen onnistu. Ongelmat voivat näkyä myös siirtymistilanteissa levottomuutena ja lapsi voi tarvita aikuisen tukea keskittymistä vaativassa toiminnassa. Sosioemotionaalisten ongelmien kanssa kamppailevalla lapsella on usein heikko itsetunto, eikä lapsi ole sosiaalisilta tai tunne-elämän valmiuksiltaan ikäisensä tasolla, lapselta ei näin voi vaatia kaikkea sitä, mitä yleensä vaaditaan. Lapsen tuen tarve tulee ottaa huomioon kokonaisvaltaisesti kaikilla kehityksen alueilla, kuten kognitiiviset taidot, motoriikka ja kielen kehitys. Sosioemotionaalisten vaikeuksien on havaittu olevan yhteydessä myös matemaattisiin oppimisen vaikeuksiin. (Pihlaja 2004, 219–221.)

Päiväkodissa lapsi pääsee opettelemaan sosiaalisia taitoja saman ikäisten kanssa ja saa kokemuksia joukkoon kuulumisesta (Tommola ja Häkkinen 2017, 202). Kasvattajan ja lapsen vuorovaikutuksessa kasvattaja saa kuvan lapsen kulttuurisesta taustasta ja lasta ympäröivästä maailmasta. Vuorovaikutussuhteen laatu on erityisen tärkeää varsinkin pienten lasten kanssa. Työyhteisössä yhdessä luotu kasvatusvastuu ja kasvatuksen päämäärät määrittävät laadukkaan pedagogiikan, jolla tuetaan lapsen kasvua ja kehitystä. Jokainen lapsi on erilainen, heillä jokaisella on omanlainen persoonansa ja lapsi tulee nähdä omaa tahtiaan kasvavana yksilönä. Kasvattajan tulee olla emotionaalisesti läsnä, hänen tulee asettua konkreettisesti lapsen tasolle ja herkistyä lapsen aikomuksiin. Kasvattajalla tulee olla kiinnostusta, motivaatiota sekä ammatillisuutta lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimisessa, rohkaisussa sekä lasten yhteisten toimien tukemisessa. Lapsen itsetuntoa ja toivottuja menettelytapoja voidaan vahvistaa positiivisen palautteen avulla. (Haapsalo, Kirkkopelto ja Repo 2016, 24.)

Australialaisessa tutkimuksessa tutkittiin varhaiskasvattajien tekemää lasten sosioemotionaalisten taitojen kehityksen tukemista päivittäisessä toiminnassa (Kirk ja Jay 2018, 1). Tutkimuksen mukaan toiminnan, ihmissuhteiden ja leikin väliseen kehittämiseen tulee kiinnittää huomiota. Kasvattajien tulee kierrellä lasten parissa ja samalla kuulla lasten keskusteluja sekä huomioida lasten itsenäistä selviytymistä sosioemotionaalisisista tilanteista. Lasten tulee myös oppia kasvattajan läsnäoloon, tällöin aikuisen tuleminen paikalle ei vaikuta lapsen käyttäytymisen muuttumiseen. Samalla kasvattaja

voi arvioida lasten sosioemotionaalista kehitystä sekä tarjota tukea lapselle, joka sitä tarvitsee. (Kirk ja Jay 2018, 12.)

4.4 Varhainen tunnistaminen ja tukeminen varhaiskasvatuksessa

Asiasanana aiheeseen löytyvät varhainen tuki sekä varhainen puuttuminen. Käsittelen varhaista tunnistamista varhaisen tuen termin kautta sekä varhaista tukemista varhaisen puuttumisen kautta. Varhaiskasvatuslain 3 §:ssä kohdassa seitsemän on yhtenä varhaiskasvatuksen tavoitteena: ”Tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä (Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540, § 3.)”

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2016 on määritetty osana laadukasta varhaiskasvatuksen toimintaa lapsen kehityksen ja oppimisen tuki. Varhaisella ja kohdennetulla tuella pystytään tukemaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia, samalla ehkäistään ongelmien syntyminen tai kasvaminen. Yhteistyö lapsen, huoltajien ja koko varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa on tärkeää tuen tarpeen suunnittelussa ja toteuttamisessa. (Opetushallitus 2016, 52.)

Varhaiskasvatuslaki määrittää lapsen tarvitseman tuen kirjaamisesta lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan seuraavasti:

Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on laadittava henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon toteuttamiseksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan on kirjattava tavoitteet lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevalla tavalla sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan lapsen tuen tarve, tukitoimenpiteet ja niiden toteuttaminen. (Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540, § 23).

Varhaisen puuttumisen lähtökohtana on huoli lapsen käyttäytymisestä. Huoli tulee ottaa puheeksi ja tulee tehdä arviointi siitä, onko lapsella esimerkiksi oppimisessa tai erilaisten taitojen hallitsemisessa ongelmia ja tuleeko lapselle tarjota apua. Varhaisen puuttumisen taustalla olevia seikkoja tulee selvittää, johtuuko ongelma lapsesta, perheestä, kasvattajasta tai päivähoitopaikasta. (Koivunen 2009, 89.) Mikäli lapsen kehityksessä on todettu viive tai jokin erityisvaikeus, tulee lapsen saada erityistä tukea (Koivunen 2009, 94).

Huoli tulee ottaa puheeksi vanhempien kanssa, vaikka asia voi olla kasvattajallekin vaikea. Pelkona voi olla vanhempien ja kasvattajan välisen suhteen muuttuminen huonommaksi eikä kasvattaja pysty tietämään, miten vanhemmat suhtautuvat asiaan. Huoli tulee kuitenkin ottaa esille vanhempien kanssa heti, kun kasvattajalla on huoli lapsesta. Asiasta kerrottaessa vanhemmilta on hyvä kysyä, ovatko he huomanneet lapsen käyttäytymisessä samoja asioita kuin kasvattaja. Vanhemmilta tulee myös kysyä mielipidettä kasvattajan näkemyksestä. Lapsen kehittymisen kannalta tarvitaan niin kasvattajan kuin vanhempienkin asiantuntijuutta lapsesta. Kasvattajalla on yleistä tietoa kasvatuksesta, lasten kehityksestä ja erityisvaikeuksista, vanhemmilla on tietoa lapsen historiasta, luonteesta, arjesta ja näkemyksensä lapsen kehityksestä. Kasvatusyhteistyö kasvattajan ja vanhempien

välillä on tärkeää, hyvän yhteistyön onnistumisessa tärkeinä tekijöinä ovat taito kohdata vanhemmat, suhtautuminen heihin ja kasvattajasta välittyvä asenne lasta ja vanhampia kohtaan. (Koivunen 2009, 156–158.)

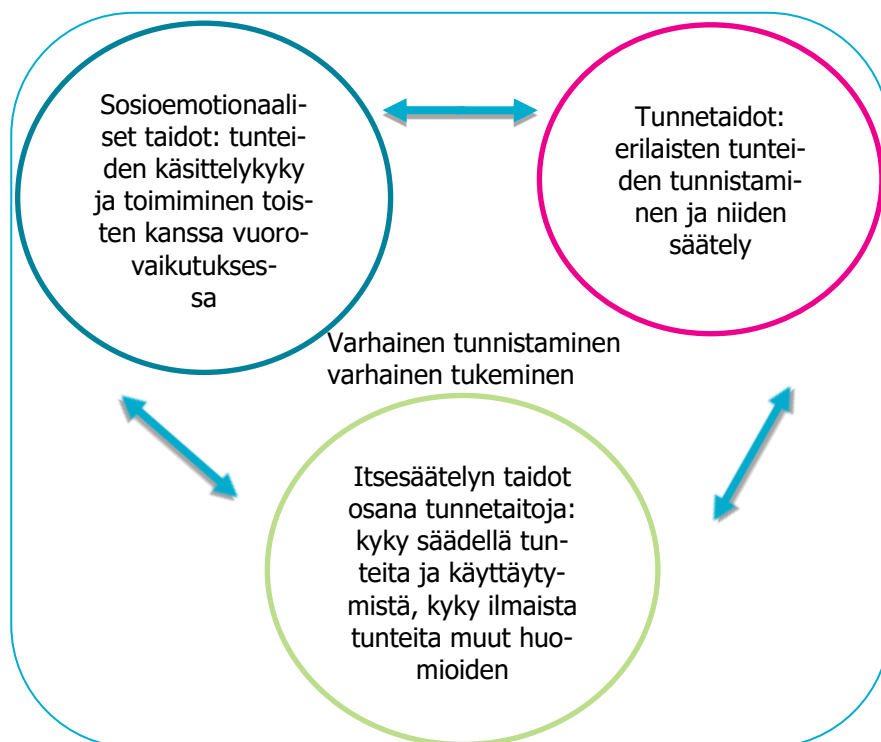
Kasvatuskumppanuus on tärkeää kasvattajien ja huoltajien välillä, avoin vuoropuhelu lapsen päivän kulusta, kokemuksista ja tunteista luo huoltajille kuvan lapsen elämästä päivähoitossa. Keskinäinen luottamus luo huoltajalle turvallisuuden tunnetta siitä, että lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi ja lapsen tarpeet ja toiveet tulevat kuulluiksi. Jatkuva vuoropuhelu helpottaa vaikeiden asioiden puheeksi ottamista erilaisissa ongelmatilanteissa tai jos lapsella havaitaan erityisen tuen tarpeita. Toimivan kasvatuskumppanuuden avulla turvataan lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. (Kaskela ja Kekkonen 2006, 21.) Tunteet ovat osa kasvattajan työtä ja niitä tulee osata käyttää osana työtä, kasvattajan tulee pohtia ja tutkia, mistä ne johtuvat ja mitä niiden taustalla on. Tunteet ovat keskeinen osa aitoa ja empaattista vuorovaikutusta kasvatuskumppanuudessa. (Kaskela ja Kekkonen 2006, 30–31.)

Pedagogisen dokumentoinnin avulla saadaan todellista ja monipuolista tietoa lapsen elämästä, kehityksestä, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista. Kasvattajien havaintojen ja dokumenttien, kuten piirrosten avulla voidaan tarkastella lapsen kehitystä ja oppimista. Pedagogisen dokumentoinnin kautta lasten tiedot ja taidot sekä kiinnostuksen kohteet tulevat näkyviksi ja ne ovat toiminnan suunnittelun perusta. Dokumentoinnin tavoitteena on oppia tuntemaan lapsen ja kasvattajien välistä vuorovaikutusta sekä oppia tuntemaan lasta yksilönä ja ryhmän jäsenenä. (Opetushallitus 2016, 37.)

Varhaiskasvatuksessa arviointi perustuu olennaisesti havainnointiin erilaisissa päiväkodin tilanteissa sekä erilaisten lomakkeiden tai arviointivälineiden avulla. Lasten havainnointia tehdään myös vuorovaikutustilanteissa. Havainnoinnilla on merkitystä myös vanhempien kanssa käytävälle vasu -keskustelulle. Havainnointi ja arviointi helpottavat lapsen tuntemista, helpottavat vaikeiden asioiden puheeksi ottamista lapsen vanhempien kanssa ja luovat yhteistä ymmärrystä kasvattajien ja vanhempien välillä. (Heikka, Hujala, Turja ja Fonsén 2017, 59–62.)

Oulun yliopistossa on joulukuussa 2017 julkaistu Kristiina Kurjen englanninkielinen väitöskirja, jonka aiheena on pienten lasten tunteiden ja käyttäytymisen säätely sosioemotionaalisesti haasteellisissa tilanteissa. Väitöstilaisuuden alustuksessa kerrotaan, että lasten tunteiden ja käyttäytymisen säätelytaitojen ratkaisukyvyllä on vaikutusta arjen haasteista selviytymiseen. Lapsen tukeminen varhaisessa vaiheessa on tärkeää ja uusissa varhaiskasvatuksen sekä perusopetuksen opetussuunnitelmissa on huomioitu niin tunnetaidot kuin tunteiden säätelytaidotkin. Tutkimuksessa on todettu, että aikuinen voi erilaisissa haasteellisissa tilanteissa auttaa ja tukea lasta tunteiden ymmärtämisessä. Väitöstutkimuksen mukaan erilaiset haastavat tilanteet tulisi nähdä oppimistilanteina, joissa kasvattaja pystyy tuen ja ohjauksen avulla auttamaan lapsen tunteiden ja käyttäytymisen säätelyä. (Oulun yliopisto 2017.)

Ahosen (2017, 16–18.) kirjassa kerrotaan mielestäni hyvin näiden opinnäytetyöni keskeisten käsitteiden liittyminen toisiinsa, kuvaan alla olevassa kuviossa (kuvio 1) Ahosen tekstiä mukaellen opinnäytetyöni käsitteet. Olen myös lisännyt kuvioon varhaisen tukemisen ja varhaisen tunnistamisen, koska nämä ovat olennaisia käsitteitä opinnäytetyössäni.

KUVIO 1. Opinnäytetyön käsitteiden liittyminen toisiinsa mukaellen (Ahonen 2017, 16–18)

Kurjen (2017, 72.) väitöskirjan tutkimuksen mukaan kasvattajien tulisi pystyä arvioimaan lapsen tunnetaitojen ja sosioemotionaalisten taitojen taso, joita lapset tarvitsevat selviytyäkseen haastavista tilanteista ja tarvittaessa pystyvät muuttamaan ei sallittua -käyttäytymistä. Organisaation tuki tunnetaitojen ja sosioemotionaalisten taitojen oppimisen tärkeydestä tulisi tiedostaa ja näiden taitojen tukemiselle tulisi asettaa tavoitteita. Lapsen tulisi saada opetella tunnetaitoja sekä itsesäätelyn taitoja sekä tarvittaessa lasta tulisi tukea taitojen harjoittelussa.

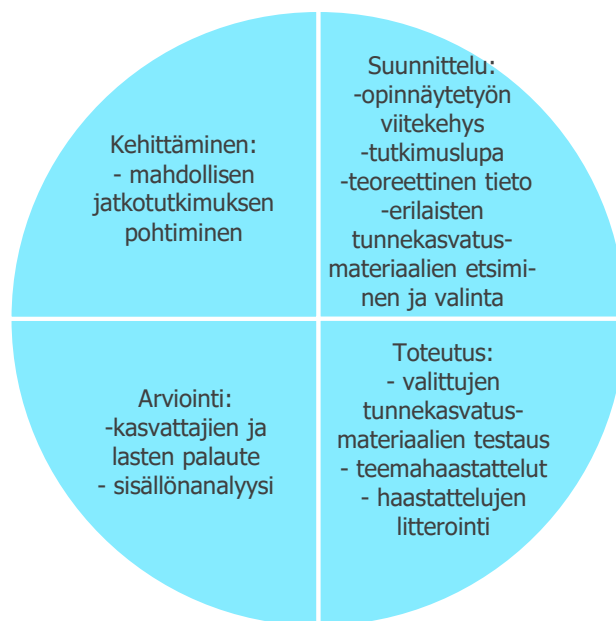
5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa määritelminä ovat kehittämisprosessi, toimeksiantajan osallisuus sekä tiedon tuottaminen. Kehittämistoiminta on prosessi, jonka osia ovat teoreettinen perustelu, toteutus ja arviointi. Kehittäjä ei ole ulkopuolisessa roolissa vaan dialogissa toimijoiden kanssa niin, että myös kehittäjä osallistuu varsinaiseen toimintaan ja myös toimijat osallistuvat kehittämiseen. (Toikko ja Rantanen 2009, 9–11.)

Opinnäytetyöni on tutkimuksellinen kehittämistyö, jonka tarkoituksena on hakea erilaista valmista materiaalia tunnetaitojen, itsesäätelyn taitojen ja sosioemotionaalisten taitojen tukemiseen varhaiskasvatukseen ammattilaisille. Opinnäytetyöni avulla varhaiskasvattajilla on valmis aineisto, josta he voivat etsiä omaan toimintaansa soveltuvaa materiaalia. Aineistoon on koottuna teoreettista taustaa sekä haettu valmiiksi erilaisia olemassa olevaa materiaalia harjoittelua varten. Valittu materiaali voi olla yksittäisiä harjoitteita tai pidemmällä aikavälillä tehtäviä. Koen, että myös materiaalin testaamisella on merkitystä, tällöin varhaiskasvattajat konkreettisesti näkevät käytön ja soveltuvuuden päiväkotiiin. Tutkimuskysymyksenä on: Miten valitun materiaalin avulla voidaan tukea tunteiden, itsesäätelyn tai sosioemotionaalisten taitojen tuen tarvetta varhaiskasvatuksessa?

Demingin ympyrää mukaellen kuvaan (kuvio 2) tutkimuksen eri vaiheita. Demingin ympyrä eli PDCA-ympyrä on matemaattisen fysiikan alan tohtorin W. Edwards Demingin (1900–1994) kehittämä yleisesti tunnettu jatkuvan oppimisen ja parantamisen malli. PDCA-ympyrän kirjaimet tulevat sanoista *Plan, Do, Check* ja *Act*, suomennettuna suunnittele, toteuta, tarkista ja kehitä. (Hokkanen ja Strömberg 2006, 81–82.)

Suunnitteluvaiheeseen kuuluu opinnäytetyön viitekehyksen muodostuminen vaiheittain, tutkimusluvan anominen Sonkajärven kunnalta (liite 1), teoreettisen tiedon hakeminen tutkimusvaiheeseen liittyen sekä erilaisten tunnekasvatusmateriaalien hakeminen. Tutkimuksen toteutusvaiheessa toteutetaan suunniteltu toiminta eli testataan valittu materiaali päiväkodissa kahdessa eri ryhmässä. Toteutusvaiheeseen kuuluu myös teemahaastattelujen tekeminen materiaalin soveltuvuudesta vähintään kahdelle varhaiskasvattajalle teemahaastattelurungon avulla (liite 2) sekä valitulle lapsijoukolle sekä haastattelujen litterointi. Arviointivaiheessa tehdään sisällön analyysi teemahaastattelujen perusteella sekä käydään läpi kasvattajien ja lasten palaute. Kehittämisvaiheen aiheena on mahdollisen jatkotutkimuksen pohtiminen.

KUVIO 2. Demingin ympyrää mukailien opinnäytetyön vaiheet (Lecklin 2006, 49.)

Teen varhaiskasvattajien teemahaastattelut henkilökohtaisesti yksilöhaastatteluina ja myös nauhoitan teemahaastattelut tutkimustani varten. Haastattelun ajankohdat suunnitellaan yhdessä kasvattajien kanssa ja tehdään mahdollisimman pian menetelmän testaamisen jälkeen. Koska olen itse testaamassa menetelmää, pystyn myös tekemään omia havaintojani menetelmän toimivuudesta. Teemahaastattelussa ei ole ennalta määritettyjä kysymyksiä, eikä sen tekemisessä käytetä lomakkeita. Teemahaastattelussa saadaan selville haastateltavan kokemus tilanteesta keskeisen teeman avulla. (Hirsjärvi ja Hurme 2014, 47–48.) Digitaalisen nauhurin avulla vältetään haastattelujen kirjaaminen käsin ja digitaaliseen aineistoon pystytään tarvittaessa palaamaan myöhemmin. Litteroinnilla tarkoitetaan tallenteiden kirjoittamista mahdollisimman tarkasti kirjalliseen muotoon, jonka jälkeen aineistoa voidaan analysoida. (Kananen 2012, 108–109.) Tutkijan tulee lukea aineistoa monta kertaa, tutkittavaa tekstiaineistoa voi olla paljon ja aineistosta tulee pystyä päättämään aineiston keskeinen viesti. Teemahaastattelun aineiston analyysissä selvitetään ratkaisu ilmiöön. (Kananen 2012, 112–113.)

Lasten mielipiteen menetelmästä selvitän hymiökuvioiden avulla. Lapsen haastattelu eroaa aikuisten haastattelusta, pienten lasten haastattelun voi toteuttaa erilaisten kuvamateriaalien avulla ja puhuminen voi olla sivuosassa. Haastattelemalla saadaan selville lapsen käsitys ja mieltymys asiasta. Pienten lasten haastattalua rajoittavat lapsen pieni sanavarasto ja lapsen voi olla vaikea keskittyä pitkää aikaa, joten lapsen haastattelun tulee olla lyhyt. (Hirsjärvi ja Hurme 2014, 128–131.) Aineiston litteroinnin jälkeen teen haastatteluaineistosta sisällön analyysin. Haastattelun aineisto tulee lukea kokonaisuutena useaan kertaan. Aineiston sisällön analyysissä eritellään, luokitellaan aineistoa, luodaan kokonaiskuvaa ja esitetään tutkittava ilmiö. Aineiston kuvailu on analyysin perusta ja sen tarkoituksena on yleensä vastata kysymyksiin kuka, missä, milloin, kuinka paljon ja kuinka usein.

Aineiston luokittelu luo pohjan haastatteluaineiston tulkintaa varten. (Hirsjärvi ja Hurme 2014, 143–147.)

Opinnäytetyöni sisäisistä tekijöistä vahvuuksina ovat aiheen mielekkyys, hyvät yhteistyötaidot, kokemus alalta työharjoittelusta ja halu kehittyä ja oppia lisää. Vahvuutena pidän myös sitä, että toimeksiantajana on viimekeväinen harjoittelupaikkani ja materiaalin valitsemista yhdessä toimeksiantajan kanssa. Valittua materiaalia myös testataan päiväkodissa. Heikkouksia ovat opinnäytetyön tekeminen yksin ja se, että tämä on ensimmäinen opinnäytetyöni. Uhkana näen muiden opintojen ja harjoittelun samanaikaisuuden ja näistä johtuvan aikapulan ja aikataulutuksen haasteet.

5.1 Materiaalin valinta ja testaaminen päiväkodissa

Materiaalin valintatilaisuudessa huhtikuussa paikalla oli kolme varhaiskasvattajaa. Opinnäytetyötä aloittaessani tarkoituksena oli testata vain yhtä materiaalia, mutta määrä muokkautui työn eri vaiheiden aikana. Valituiksi tulivat isompien eli 6 -vuotiaiden lasten ryhmään Tunteet tutuiksi -tehtäväkorttien punaiset Miten toimit oikein -kortit ensimmäiselle tapaamiskerralle. Tuokion tavoitteena oli käydä lasten kanssa läpi erilaisia arkipäivän tilanteita, tunnistaa tilanteiden herättämiä tunteita ja pohtia valintojen vaikutusta erilaisissa tilanteissa. Toisen toimintakerran harjoitteeksi valittiin Häijyherneitä ja lempeyslientä kirjasta Ei haittaa -harjoite sekä Vihainen lammas -harjoite. Tuokion tavoitteena oli pohtia epäonnistumisen tunteita, hermostumatta olemista sekä miettiä kiukun ja vihan tunteen ilmaisemista hyväksyttävien keinoin.

Pienempien eli 3–5 -vuotiaiden lasten ryhmälle valituiksi tulivat ensimmäiselle tapaamiskerralle Tunteet tutuiksi -tehtäväkorttien vihreät Tunnistatko tunteen? -kortit sekä keltaiset Miltä toisista tuntuu? -kortit. Tuokion tavoitteena oli käydä lasten kanssa läpi tunteisiin liittyviä asioita, tunnistaa ja nimetä niitä sekä harjoitella niitä korttien ja harjoitteiden avulla. Toiselle tapaamiskerralle valituksi tuli Häijyherneitä ja lempeyslientä -kirjasta harjoitteet Leikistä tunteeseen sekä Ei haittaa. Tuokion tavoitteena oli pohtia erilaisten leikkiin liittyvien tilanteiden herättämiä tunteita sekä epäonnistumisen tunteita ja hermostumatta olemista.

Ohjasin erilaisia tuokioita yhteensä neljä kertaa, kaksi 3–4 -vuotiaille ja kaksi esikouluikäisille, lapsia oli mukana tuokioissa kolmesti neljä lasta ja yhdessä tuokiossa viisi lasta. Kaikkien tuokioiden aloitus oli samanlainen, luin alussa eri tuokioita varten itse kirjoittamani tuokioon johdattelevan lorun. Sitten valittu materiaali ja yhteisenä lopetuksena nallen etsintä. Tuokioiden jälkeen kysyin lasten mielipiteitä tuokioista hymiö -kuvioiden avulla.

Sisällönanalyysin avulla pyritään selvittämään tutkittavaa ilmiötä tiivistettynä, etsitään tekstin merkityksiä ja tutkija tekee tutkimuksen perusteella johtopäätöksiä. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 117.) Luin varhaiskasvattajien teemahaastatteluaineiston läpi huolellisesti ja sen jälkeen redusoin, eli etsin opinnäytetyöni kannalta olennaiset kohdat sekä alleviivasin ne. Redusoinnin jälkeen klusteroin, eli etsin aineistosta samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia ja näiden tietojen perusteella pystyin käsittä-

mään haastattelun aineiston sisällön kannalta olennaiset asiat sekä tekemään johtopäätöksiä. Sisällönanalyysin ensimmäisenä vaiheena on aineiston redusointi eli pelkistäminen, jolloin aineistosta kerätään tutkimukselle oleellinen tieto. Redusoinnin jälkeen aineisto ryhmitellään eli klusteroidaan, jolloin aineistosta etsitään ja ryhmitellään samankaltaisuudet ja eroavaiset käsitteet. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 123–125.) Aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla saadaan vastaus tutkittavasta ilmiöstä tulkinnan ja päättelyn avulla (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 127).

5.2 Tutkimustuloksia varhaiskasvattajien ja lasten haastatteluista

Varhaiskasvattajien haastattelut tein heti jokaisen tuokion jälkeen ja tein myös omia havaintojani tuokioiden aikana. Lapset kertoivat tuokioiden olleen kivoja ja mukavia, hymiöt olivat hymynaamoja kahta lukuun ottamatta. Lasten kertoman mukaan kuvat olivat hyviä ja helpottivat asioiden ymmärtämistä. Luottamuksen ja turvallisuuden tunteen rakentumisen takia en pakottanut lapsia mihinkään ja kerroinkin sen lapsille. Näin alussa hiljaisetkin lapset uskaltautuivat kommentoimaan, kun he aluksi saivat olla muuten mukana. Tunteista tavallisimmat ilo, suru, pelko, inho ja viha olivat lapsille tutumpia. Osa lapsista oli mukana enemmän kuuntelijan osassa ja osa oli enemmän äänessä, jollekin asiat olivat tutumpia ja toiselle vaikeampia. Yhdessä tuokiossa lapsi ei osannut nimetä tunnetta, vaikka sanoi sen tietävänsä ja keskustelun avulla saimme asian selvitettyä.

Varhaiskasvattajien kertomia asioita haastatteluissa tuokioiden jälkeen olivat, että testattu materiaali soveltui hyvin päiväkotit -ikäisille. He kertoivat myös huomanneensa, että tuen tarpeita on niin tunnetaitojen kuin itsesäätelyn taitojen opettelussa ja lapsille olisi hyötyä tällaisista tuokioista, vaikka lyhyistäkin. Myös lasten yksilöllisyys korostui haastatteluissa, osalle lapsista tuokioissa käytyt asiat olivat selkeämpiä, osalle hankalampia. Omana tekijänä oli myös se, että vaikka lapsi näin tehtynä osaisikin sanoa ja nimetä asioita, niin miten ne saataisiin siirrettyä käytäntöön ja näin näkymään päiväkodin arjessa.

Suoria lainauksia kasvattajien haastatteluista: ”Kuvat (tunnekorttien) oli tosi hyvä ja selkeät...kun on enemmän aikaa, niin voi ottaa sitte vähemmän niitä kerralla ja sitte jutella ja jutustella niitä tunteita.” ”Ja ryhmässä ne voi olla sitten esillä kortit, ja sitten muistutella, että mitä näissä tilanteissa ja silleen ihan sääntöinä vaikka hyviä.” Lainaus kasvattajan haastattelusta: ”...joku ossaa nämä jutut ja yhdellä se on sitten hakusessa.” Yhden tuokion jälkeen: ”Vihan ja kiukun tunteita, välttämättä ei lapsi ossaa sanoa, miksi hän on vihainen ja miksi on kiukkuinen. Se monesti se itku tulee, tai on alla-päin, niin se lapsi ei sano sitä heti. Siinä voi mennä päiväkin ja toinen sanoo sen heti.” Yhden tuokion jälkeen kasvattaja kertoi: ”Kyllä käy ihan näille lapsille, enemmän vaan pitäis tehdä nuita tunnejuttuja ja käsitellä niitä... tulee tutummaks, niin sen muistaa siellä arjessakin, kun tulee oikeesti se tilanne, niin ossaa sitten sillata sen harjoittelun asian.” Ja lisäksi: ”Mutta tämän tyylistä pitäis olla enemmän, että saa niitä tunteita ilmaista ja opetellaan niitä sitten yhdessä ja siellä sitten uskaltaa ne ujoimmatkin sitten tuua ne tunteensa esille.” ”...se nimeäminen on tärkeää ja sitten se, että miten sitä uskaltaa ilmaista ja miten sitä saa ilmasta.”

Lasten mielipiteen tuokioista kysyin hymynaamakuvioiden avulla, jokainen lapsi sai vuorollaan käydä laittamassa kuvion laatikkoon. Kysyin mielipidettä myös suullisesti heti tuokioiden jälkeen, jolloin lapset halutessaan saivat lyhyesti kertoa tuokion herättämistä ajatuksista. Ensimmäisessä tuokiossa lasten kesken oli selkeitä eroja, osa osasi hyvin sanoittaa tunteita, osalle huomasin sen olevan hankalampaa. Tuokion jatkuessa uskalsi hiljaisempikin lapsi tulla mukaan ja kertoa kokemuksensa. Lasten palautteet tuokiosta olivat kaksi hymynaamaa ja kaksi surunaamaa, suullisena palautteena kaikilta oli kuitenkin kiva. Toisen tuokiossa osa lapsista oli innokkaasti mukana, osa halusi ensin tutustua ja katsoa. Lapset keksivät hyviä ratkaisuja, Miten toimit oikein -korttien tilanteisiin. Lapset olisivat halunneet jatkaa tuokiota ja katsoa lisää kortteja, tämän tuokion palautteena oli kaikilta hymynaama.

Kolmannesta tuokiosta lapset antoivat hyvin palautetta. Ei haittaa -harjoitukseen en lapsia pakottanut ja yksi heistä ei halunnut tehdä tehtävää, oli kyllä muuten keskustelussa mukana. Lopussa kysyin lasten mielipiteitä, jolloin vastauksena oli kaikilta kiva tai tykkäsin. Hymiökuviot kaikilta hymynaamoina. Neljännen tuokion tunnekorteista lapset osasivat nimetä suurimman osan, tunteista nolo oli lapsille vaikea. Leikistä tunteeseen harjoituksen aikana lapset myös tunsivat eri tunnetiloja saman harjoituksen aikana, joka oli tämän harjoituksen tarkoituskin, ei ole oikeaa tai väärää tunnetta. Suullisena palautteena kiva tai mukava kaikilta ja hymiökuviot hymynaamoina.

Yhtä tuokioita toteuttaessani olisin voinut varhaiskasvattajan palautteen mukaan enemmän rohkaista hiljaisempia lapsia osallistumaan keskusteluun jo aikaisemmassa vaiheessa. Ja toisaalta rajoittaa niiden puhumista, jotka olivat enemmän äänessä. Hyviä havaintoja ohjaustuokioita toteutettaessa, ja näin varmasti tulee tehdäkin silloin, kun tuokiota ohjaa tuttu aikuinen. Yhdessä tuokiossa olisin varhaiskasvattajan palautteen mukaan saanut johdatella keskustelua enemmän päiväkotimaailmaan, koska korttien tekstien perusteella ei pysty päättämään, onko keskusteltava tilanne suoraan päiväkotimaailmasta.

6 OPINNÄYTETYÖHÖN LIITTYVÄT EETTISET JA LUOTETTAVUUS KYSYMYKSET

Luotettavuudella mitataan myös opinnäytetyön laatua. Opinäytetyötä tulee tarkastella myös luotettavuuden kannalta ja huomioida luotettavuuden merkitys jo suunnitteluvaiheessa. (Kananen 2012, 193.) Luotettavuus on tärkeää tiedon osa koskien niin tutkimusmenetelmiä, tutkimusprosessia kuin tutkimustuloksiakin. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden mittarina on vakuuttavuus, määrällisessä tutkimuksessa mittarina ovat yleensä reliabiliteetti ja validiteetti. Kehittämistoiminnan luotettavuuden mittarina on ensisijaisesti käyttökelpoisuus ja samalla tiedon tulee olla todenmukaisuuden lisäksi hyödyllistä. (Toikko ja Rantanen 2009, 121–122.) Tutkimuksen reliabiliteetillä tarkoitetaan tutkimuksen tulosten pysyvyyttä, eli mikäli tutkimus toistetaan, saadaanko uudessa tutkimuksessa sama tulos. Validiteetillä tarkoitetaan pätevyyttä, eli tutkitaanko oikeaa asiaa ja ovatko tutkimustulokset yleistettävissä samanlaisissa tilanteissa. (Kananen 2012, 167–168.)

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012, 6–7) ohjeistuksen mukaan hyvän tieteellisen käytännön keskeisinä lähtökohtina ovat rehellisyys sekä tutkimustyön huolellisuus ja tarkkuus kaikissa tutkimuksen eri vaiheissa. Tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien tulee olla eettisesti kestäväällä pohjalla ja avoimuus sekä vastuullisuus tulee huomioida. Toisten tutkijoiden työtä tulee kunnioittaa ja tehdä viittaukset asianmukaisesti. Tutkimusluvut on hankittava ja tutkimuksen raportointi tulee tehdä tieteellisen tiedon ohjeiden mukaisesti. Jokaisen tutkijan tulee noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä ja myös tietosuoja tulee huomioida.

Eettiset periaatteet ja ammattietiikka ovat merkittävä osa ammatillisuutta ja ne myös ohjaavat ammatillista toimintaa. Ihmisarvo, ihmisoikeudet sekä sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat ammattietikan perusta ja merkittävimmät ammatillisen eettisyyden lähtökohdat. Eettisiin periaatteisiin sisältyvät esimerkiksi ihmisen oikeus ilmaista erilaisia tunteita, arvostava ja luottamuksellinen vuorovaikutus sekä ihmisen omien voimavarojen ja vahvuuksien huomioon ottaminen. (Talentia 2017, 7.)

Opinnäytetyötä tehdessäni otin huomioon niin eettiset kuin luotettavuus näkökulmat sekä vaitiolovelvollisuuden. Teemahaastattelua tehdessäni minun tuli muistaa vapaaehtoisuus, haastateltavaksi ei saa pakottaa ketään. Lasten huoltajilta pyysin kirjalliset suostumukset (liite 3) lasten haastattelua varten. Haastatellut pysyivät anonyymeinä koko ajan. Teemahaastattelut tein nauhurilla, josta poistin haastatteluaineiston välittömästi litteroinnin jälkeen. Litteroinnin tein anonyymisti, eikä haastateltujen henkilöllisyys tule julki missään vaiheessa myöhemminkään. Myös tietokoneellani olevat aineistot on suojattu salasanalla ja niihin on pääsy vain minulla.

7 ERILAISIA MATERIAALEJA TUNNETAITOJEN, ITSESÄÄTELYN TAITOJEN TAI SOSIOEMOTIONAALISTEN TAITOJEN TUKEMISEEN

Tässä kappaleessa kerrotaan tätä opinnäytetyötä varten kerätystä valmiista materiaalista sekä kerrotaan myös siitä, miten ja millaisessa tilanteessa aineistoa voi mielestäni käyttää. Kerätyt materiaalit ovat sellaisia, etteivät ne vaadi erillistä koulutusta. Valintoihin vaikutti myös kirjallisen materiaalin saatavuus, koska minulla ei ollut mahdollisuutta hankkia kaikkia kirjoja ja muuta materiaalia itselleni eli näihin valittuihin olen tutustunut kirjastoista lainaamalla. Yhtenä valintojen kriteerinä oli myös materiaalin hinta, koska olin varautunut korkeintaan sadan euron hankintakustannuksiin. Opinnäytetyöhöni valittu materiaali voi olla joko yhden kerran tehtävä lyhytaikaisempi harjoitus tai useamman kerran tehtäviä pitkäaikaisempia harjoituksia. Näiden opinnäytetyöhöni liittyvien erilaisten taitojen harjoittamiseen on kehitetty erilaista materiaalia ja tähän kappaleeseen olen koonnut niistä valitsemani.

Näistä tähän kappaleeseen kerätystä materiaalista valittiin yhdessä toimeksiantajan kanssa testattava materiaali. Tarkoituksena oli tehdä kolme tai neljä erillistä tuokiota, joko kaksi tuokiota molempiin lapsiryhmiin tai toiseen yksi ja toiseen kaksi. Valittuja materiaaleja tai niitä, joita ei valittu tällä kertaa, pystytään käyttämään päiväkodissa myöhemmin.

7.1 Tenavat tasapainoon -kirjasta Tunteiden tie

Tompurin kirjassa Tenavat tasapainoon kerrotaan kaikenikäisten ihmisten elämän tasapainoon vaikuttavista tekijöistä. Lapsen ja aikuisen välisellä vuorovaikutuksella on suuri merkitys elämän tasapainoon, myös kuormitus, vireystila sekä tunteet vaikuttavat sekä näiden kaikkien eri tekijöiden säätelykyky. (Tompuri 2016, 14–15.) Kirjassa on liitemateriaalia aikuisten käyttöön sisältäen esimerkiksi lomakkeita lasten havainnoinnin tueksi sekä lapsen kanssa -liitteet, josta löytyy tunnekuvat perustunteista, tunteiden tie sekä muuta materiaalia. Kirjassa on Tunteiden tie, joka on lapsen kanssa kahdestaan tehtävä harjoitus, jossa tunteisiin voi tutustua toiminnallisesti valmiin tarinan avulla.

Mielestäni Tunteiden tie -materiaalia voi käyttää pienryhmissä ainakin isommilla lapsilla, jolloin harjoitusta varten tulee jokaisella lapsella olla tunteiden tie -paperin lisäksi riittävästi erilaisia tunnekuvia perustunteista. Tunteiden tie on yksittäinen kerran tehtävä harjoite. Materiaali soveltuu hyvin myös tehtäväksi lapsen kanssa kahdestaan, jolloin lapsen tunteisiin voi tarkemmin perehtyä ja keskustella harjoituksen herättämiä kysymyksiä.

7.2 Mollit, Hyvällä mielellä vai pahalla päällä -tunteet taidoiksi

Lapsen yhtenä keskeisenä kasvun tavoitteena on oppia tunnistamaan tunteita ja kasvattajan tehtävänä on auttaa lasta tunteiden tunnistamisessa, nimeämisessä ja tunteiden hyväksytyn ilmaisutavan opettamisessa. Lapsella on tarve oppia tunteita ja niiden ilmaisua. Lapsi, joka on saanut tunteita erilaisia tunteita, tulee kasvun myötä sinuiksi omien tunteidensa kanssa ja kokee itsensä positiivisesti.

Molli-vihkossa tunteita käsitellään sadun kautta, kirjassa on myös tunnetehtäviä ja -harjoituksia sekä irrotettavat Mollin tunnekortit. (Haapsalo ja Kirkkopelto 2016.)

Molli-vihkosta voi käyttää joko pitempänä harjoitteena tunteiden tunnistamisen harjoittelussa tai erillisenä yksittäisenä harjoituksena tilanteen mukaan. Molli-vihkon teemoina ovat uteliaisuus, jännitys ja pelko, yksinäisyys, epävarmuus ja närkästys, katumus, kaipaus ja ikävä, ystävyys, harmi, päättäväisyys, muutos, ystävyyttä ilmassa, rohkeus, pettymys, ujous, onnellisuus ja erilaisuus. Jokaisen teeman kohdalla on toimintaohjeet erilasten tuokioiden pitämistä varten aiheeseen liittyen. Molli-vihkon tuokiot soveltuvat hyvin toteutettavaksi eri-ikäisillä lapsilla ja harjoitteet soveltuvat hyvin myös toteutettavaksi pienryhmässä tai ryhmässä.

7.3 Tunteet tutuiksi -tehtäväkortit

Tunteita ilmaistaan sanoin, teoin, elein ja ilmein. Tunteet tutuiksi -korttien avulla lasten kanssa on helppo opetella tunneilmaisua, erilaisia tunteiden hallintatapoja sekä haastavien tilanteiden hallintaa ja ratkaisukeinoja. Tunnekorteissa on pedagogisesti suunniteltuja tehtäviä ja ne soveltuvat käytettäväksi joko yhden lapsen kanssa tehtäviksi tai isompien ryhmien kanssa. Tunnekortit soveltuvat kaikenikäisille. Korteissa on kolme eri väristä sarjaa, jotka ovat vihreä Tunnistatko tunteen? keltainen Miltä toisista tuntuu? sekä punainen korttisarja Miten toimit oikein? (Österberg 2015.)

Tunnistatko tunteen? -korteissa on toisella puolella kuva ja toisella puolella kuvan tunteisiin liittyvä runo. Miltä toisista tuntuu? -korteissa on kuvattuna vähintään kaksi henkilöä, joiden kummankin tunteita kuvataan kuvan toisella puolella. Miten toimit oikein? -korttien kuvien takana on myös runo. Runon lukemisen jälkeen yhdessä pohditaan, miltä kuvan lapsesta tuntuu. Vinkkivihkossa on erilaisia ohjattuja harjoitteita näiden jokaisen korttiryhmän korttien käyttämiseen tunteiden sanoittamisessa. Korteja voi käyttää yksittäin tai useampaa korttia tilanteen mukaan. Tämän korttisarjan avulla lasten kanssa voisi tehdä pitemmän tunteiden opettelu jakson vaikkapa kerran viikossa. Näitä erilaisia tunnekortteja voisi käyttää useammalla eri harjoittelukerralla.

7.4 Huomaa hyvä! Vahvuusvariksen bongausopas, itsesäätelytarina

Huomaa hyvä bongausoppaan tarkoituksena on vahvistaa lapsen luontevahvuuksia sekä onnistumista ja tavoitteiden saavuttamista. Luontevahvuuksia, jotka ovat tärkeitä lasten ja nuorten kanssa työskennellessä, ovat esimerkiksi sinnikkyys, itsesäätely, rohkeus, sosiaalinen älykkyys ja huumorintaju. Luontevahvuudet kehittyvät, kun niitä harjoitellaan ja käytetään sen jälkeen, kun ne on tunnistettu. Kirjan kertomuksien ja harjoitteiden avulla opitaan tunnistamaan vahvuuksia, sanoittamaan taitoja sekä kasvattamaan luontevahvuuksia. Bongausopas auttaa kasvattajaa huomaamaan lapsen mahdollisuuksia ja osaamista monipuolisesti sekä vahvistamaan niitä. (Uusitalo-Malmivaara ja Vuorinen 2017, 9–10.)

Huomaa hyvä -kirjan eri osissa on kerrottu lähtökohdat vahvuusbongailuun, esimerkkejä erilaisista toteutuksista, tehtäviä vahvuuksien bongailuun sekä liitteenä valmiita kuvia tehtävien tueksi. Itsesäätelyn kyvyn vahvistamisen tueksi kirjassa on tarina: Vahvuusvaris tapaa Indi Ilveksen. Tarinan jälkeen on valmiita aiheita keskustelun tueksi, sekä lopuksi toiminnallisia tehtäviä itsesäätelyn taitojen kehittämiseen. Tarinan ja siihen liittyvien tehtävien avulla lapsi oppii ymmärtämään itsesäätelyn taitoa ja vahvistamaan sitä. Harjoitteena tämä soveltuisi mielestäni yhdellä kerralla tehtäväksi. Itsesäätelyn taitojen opetteluun tueksi kirjassa on myös ohjeet itsesäätelykaukosäätimen tekemistä varten, yhteinen itsesäätelyaivojumppa, minä bongailija -leikki, yhteinen rauhoittumisharjoitus, flamingoleikki sekä mysteerilaatikko. Näistä valiten saa tehtyä itsesäätelyn taitoja vahvistavan toimintatuokion.

7.5 Tunne- ja turvataitoja lapsille -kirjasta

Tunne- ja turvataitoja lapsille kirja on uudistettu teos Stakesin vuoden 2005 Turvataitoja lapsille-oppimateriaalista. Tunteiden ja niiden säätelyn merkityksen vaikutus lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä niiden tukemiseen, ovat olleet osasyynä oppimateriaalin uudistamiseen. Tunne- ja turvataitokasvatuksen avulla lapsi voi rohkaistua kertomaan aikuisille huolistaan tai peloistaan. Kirjassa on esimerkiksi ohjeistuksia monialaiseen yhteistyöhön, lapsen kanssa puhumiseen sekä huolen puheeksi ottamiseen. (Lajunen, Andell ja Ylenius-Lehtonen 2015, 6–10.)

Kirjassa on tunteisiin liittyvä osio: Minusta tuntuu, jonka aiheina ovat Lupa kaikenlaisiin tunteisiin, Vaihtuvat tunteet, Kiukku ja sen kesyttäminen sekä En ole koskaan pelännyt niin kuin silloin. Lupa kaikenlaisiin tunteisiin osiossa harjoitellaan tunteiden tunnistamista, nimeämistä sekä ilmaisemista. Kirjassa on myös valmiit Tunteet tutuiksi -kortit, niihin liittyviä harjoituksia kuten tunteet tuntuvat kehossa -harjoitus sekä ilmeet kertovat. Vaihtuvien tunteiden harjoitteiden avulla opitaan tunteiden ilmaisua ja säätelyä. Harjoitteina ovat esimerkiksi Fiilis -jana, Tunteiden säätäjä sekä Arvaa mikä tunne? -leikki. Kiukku ja sen kesyttäminen osiossa opitaan tunnistamaan vihan ja kiukun tunne, opitaan ymmärtämään kiukun hyötyvoima ja opitaan säätelemään kiukun ja suuttumuksen tunnetta. Yhtenä harjoitteena on kiukkuhahmon piirtäminen ja siihen liittyvä keskustelu sekä kiukkupuhallus. En ole koskaan pelännyt niin kuin silloin osiossa tunnistetaan pelon tunne ja etsitään selviytymiskeinoja pelottaviin ja turvattomiin tilanteisiin. Harjoitteessa luetaan ensin tarina kirjasta ja sen jälkeen keskustellaan pelottavista asioista ja missä pelko tuntuu. (Lajunen, Andell ja Ylenius-Lehtonen 2015, 57–82.)

Näistä tunteisiin ja tunteiden säätelyyn liittyvistä tehtävistä saa hyvin tehtyä kaksi erillistä tuokiota. Kirjassa on monenlaisia erilaisia monipuolisia harjoitteita tuokioiden toteuttamiseksi. Ensimmäisellä kerralla tuokion teemana voisi olla lupa kaikenlaisiin tunteisiin ja toisella kerralla vaihtuvat tunteet.

7.6 Mun ja Sun juttu -kirjasta

Inhimillisen elämän perustana ovat turvalliset ihmissuhteet, ryhmään kuuluminen sekä ilojen ja surujen jakaminen toisten kanssa. Kavereiden kanssa pärjäämisessä on eroja, toisille lapsille se on

luontevaa ja sujuvaa, kun taas toisilla lapsilla on vaikeuksia kaverisuhteissa. Alle kouluikäisen lapsen vuorovaikutustaidot ja tunteiden säätelyn taidot ovat kehittymättömät, eikä hän selviydy tilanteesta yksin ja näin lapsi ajautuu ristiriitoihin. Ongelmat kaverisuhteissa voivat johtaa kiusaamiseen, joka on yksi pahimmista lapsen kehitystä haittaavista tekijöistä. Vuorovaikutus- ja tunnetaitoja voi opettaa ja niiden kehittymistä voidaan tukea monin tavoin jo varhaisessa vaiheessa. Materiaalin teemoja voidaan käsitellä kokonaisuutena tarpeen mukaan tai yksittäisinä harjoitekertoina. Kirjan toiminnalliset osiot on jaoteltu värikoodein eri ikäryhmille soveltuviksi, ikäryhmät ovat 2–4, 5–6 -vuotiaat sekä eskari- ja kouluikäiset. Kirjassa on toiminnallisia, draamallisia, musiikillisia sekä kuvallisia harjoituksia. (Haapsalo, Kirkkopelto ja Repo 2016, 6–8.)

Kirjassa on 16 eri teemaa, joissa on harjoitteita erilaisten tilanteiden läpikäymistä varten. Kirjan Tunne lapsi -osiossa sivuilla 22–23 on erilaisia toiminnallisia keinoja tukea lasten tunteiden tunnistamista, kuten esimerkiksi Katso peiliin. Harjoitteiden avulla opitaan myös vuorovaikutusta toisten lasten kanssa ja huomioimaan toisten tunteita. Kirjan Kun ei pääse mukaan -osiossa sivuilla 30–31 käsitellään tunteita ja erilaisten toiminnallisten harjoitusten avulla niitä voidaan käydä läpi, kuten Tunteita-kehonilmaisu sekä Peukutus. Materiaali sopisi mielestäni ensimmäiseen tuokioon molemmille ikäryhmille. Näiden kahden teeman avulla saisi rakennettua kaksi erillistä tuokiota lapsille näiden taitojen tukemiseksi.

7.7 Häilyherneitä ja lempeyslientä -oppaasta

Häilyherneitä ja lempeyslientä -oppaassa on erilaisia lasten sosiaalisia vuorovaikutustaitoja kehittäviä harjoitteita. Erilaisten vuorovaikutustilanteiden, haastavienkin, harjoittelu tulisi aloittaa jo päiväkotiyksikössä aikuisen johdolla. Opasta voi käyttää joko pitkäkestoisesti tai yksittäisiin tuokioihin. Erilaiset harjoitteet soveltuvat esimerkiksi aamupiiriin päiväkodissa tai muihin tuokioihin. Kirjassa on kertomuksia ja niihin liittyviä pohdintakysymyksiä. Pohdintakysymysten jälkeen teemaa voidaan käsitellä toiminnallisten tai luovien harjoitusten avulla. (Liuska ja Turunen 2015, 9–13.)

Harjoitteita voidaan käyttää tunnetaitojen, tunteiden säätelytaitojen sekä vuorovaikutustaitojen opetteluun. Ensimmäisen kerran aloituksena voisi olla sivun 29 Leikistä tunteeseen, jossa tunnekorttien avulla käydään läpi erilaisia leikkiin liittyviä tilanteita. Pääharjoitteena voisi ensimmäisessä tuokiossa olla sivulla 55 oleva Ei haittaa -harjoite, jonka avulla opitaan sietämään epäonnistumista ja olemaan hermostumatta. Toisen kerran aloituksena voisi olla sivulla 51 oleva Kissanpäivä, jossa harjoitellaan tunteilmaisua tanssin keinoin. Seuraavana harjoitteena voisi olla sivun 57 Vihainen lammas, tämän harjoitteen tarkoituksena on pohtia vihan ja kiukun tunteiden hyväksyttävää ilmaisua. Lopetusharjoituksena voisi molemmilla kerroilla olla sivun 59 Iloinen koira kylläkin toiselle kerralle hieman muunnellen toteutettuna.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Omia havaintojani näiden tehtyjen tuokioiden perusteella näille lapsiryhmille tässä päiväkodissa on, että lasten tunteiden tunnistaminen ja niistä puhuminen on yksilöllistä ja vaihtelevaa. Lapset kuuntelivat ja olivat hyvin mukana tuokioissa, osa osallistui keskusteluun enemmän ja osa vähemmän, lasten yksilöllisten ominaisuuksien mukaan. Varmastikin lapsille ikätaso huomioiden olisi hyötyä siitä, että tunnetaitoja opeteltaisiin jo varhaisessa vaiheessa varhaiskasvatuksessa osana viikko-ohjelmaa, vaikka osalle tunnistaminen ja puhuminen olikin suhteellisen helppoa.

Lapsen kasvussa ja kehityksessä on tärkeä rooli tunnekasvatuksella ja se edellyttää lapsen tarpeisiin vastaamista. Ihminen kasvaa tunnetaitojensa osalta koko ikänsä ja hyvä tunne-elämä luo perustan onnistuneelle sosiaaliselle elämälle. Tunne-elämän kehitystä voidaan tukea monilla eri tavoilla, kuten havainnoimalla erilaisia tunteita ja opettelemalla niiden hallintaa. (Kemppinen 2000, 3–4.) Tunnekasvatuksen keinona voi olla tunteiden havainnointi, tunneilmaisuuden kehittäminen, mielialan käsittely tai mielen tyynnyttäminen. (Kemppinen 2000, 21.) Kasvattajan tuen avulla lapsi oppii säätämään tunnereaktioitaan ja käyttäytymistään. Kasvattajan läsnäolo ja myötätuntoinen suhtautuminen auttaa lasta sietämään stressiä ja sen sietokykyä. Lapsen kehitykselle on hyötyä rauhallisesta, ennakoitavasta ja sosiaalisesti turvallisesta päiväkodin ympäristöstä. (Tommola ja Häkkinen 2017, 30–31.)

Lasten tunnetaitojen, itsesäätelyn tai sosioemotionaalisten taitojen harjoitteluun on tarvetta, lapset ovat yksilöllisiä ja heidän taitonsa erilaisia, osalle asiat ovat selvempiä ja toisilla on enemmän harjoittelun tarvetta. Vuosikellossa voisi olla oma paikkansa näiden kaikkien taitojen opettelemiselle. Näitä taitoja voisi opetella vaikka tietynä päivänä viikossa aamupiirin jälkeen ohjatuissa tuokioissa ja mieluummin pienryhmissä. Näin tehtynä tuokioista tulisi osa päiväkodin viikko- ja vuosiohjelmaa. Mielestäni lasten kanssa voisi ensin käydä läpi perustunteet ja sitten kaikki muutkin tunteet tunnekorttien avulla. Jo käytyt kortit voisi laittaa päiväkodissa esille esimerkiksi seinälle, jolloin lapsi voisi näyttää tunteita kuvaavaa korttia, ellei hän muuten osaa tuntemaansa tunteita kertoa. Tunnetuokioissa voisi olla tietty kaava: alkuloru, tunnekortti keskusteluineen ja seinälle laittaminen sekä loppuloru. Toisaalta tunnekortit voisi kerätä erilliseen tunnekansioon, jota lapset voisivat halutessaan tutkia ja tarvittaessa käydä läpi aikuisen kanssa omana tuokiona. Materiaaleissa on paljon muitakin erilaisia harjoitteita tukea näitä taitoja, joten niitäkin voisi käyttää, mikäli materiaali on päiväkodissa käytettävissä. Jatkotutkimuksessa voisi tutkia, millaisia kokemuksia lasten tunnetaitojen kehittymisestä on tullut pidempiaikaisen tunnetaitoihin liittyvän materiaalin käytön jälkeen.

Tunnetaidot vaikuttavat ihmisen käyttäytymiseen, henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin, tukevat ihmisenä kasvua sekä ihmissuhteiden ja itsetunnon kehittymistä. Tunnetaidot liittyvät tiiviisti sosiaalisiin taitoihin, hyvät tunnetaidot omaava ihminen osaa huomioida toiset ryhmissä ja elämän erilaisissa tilanteissa. Huonot tunnetaidot omaavalle voi tulla hankaluuksia tulla toimeen toisten kanssa esimerkiksi leikkien ristiriitatilanteissa. Tunnetaitoja opettelemalla lapsen itsetuntemus ja turvallisuuden tunne kasvavat samalla lapsen saadessa kokemuksia siitä, että voi itse vaikuttaa ajatuksiinsa ja tunteisiinsa. (Jääskinen ja Pelliccioni 2017, 35–36.)

Oma ammatillinen kasvuni opinnäytetyötä tehdessäni kasvoi käsittelemieni aiheiden osalta paljon. Tutkin erilaisia aiheeseen liittyviä kirjallisia materiaaleja, joten ammatillisuuden teoreettinen tietämys kehittyi prosessin aikana. Aiheeseen liittyvän aineiston määrä on suuri verrattuna siihen, mitä tähän opinnäytetyöhön on kerätty. Huomasin kesätoissa päiväkodissa ollessani, että pystyin siirtämään lukemaani ja tutkimaani käytäntöön erilaisissa päiväkodissa ilmenneissä tilanteissa. Tätä tapahtui niin yksilöiden kohdalla kuin ryhmienkin kanssa työskennellessäni. Ihminen voi opetella näitä erilaisia taitoja minkä ikäisenä tahansa, mutta lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta on parempi, mitä varhaisemmin häntä pystytään tukemaan näiden taitojen opettelussa.

Sosionomina olen sisäistänyt sosiaalialan arvot ja pystyn toimimaan työssäni reflektioivasti. Reflektio on mielestäni tärkeää ihmisten ja varsinkin lasten kanssa työskennellessä. Yksilöllisyyden muistaminen on erityisen tärkeää, me kaikki olemme erilaisia, eikä meitä saa samanlaisiksi tekemälläkään. Jokainen lapsi on arvokas ja ainutlaatuinen ja lapset opettelevat erilaisia taitoja varhaiskasvatuksessa kasvattajan tuella ja ohjauksella. Vuorovaikutustaitojen merkitys korostuu lasten kanssa työskennellessä. Pienen lapsen kanssa tulee olla erityisen herkillä, osata lukea lapsen tunteja ja olotilaa, mikäli lapsi ei osaa tai vielä pysty itse kertomaan. Lapsia tulee myös kohdella tasa-arvoisesti ja tasapuolisesti päiväkodissa. Tärkeänä pidän tuen antamista päiväkodin arkisissa tilanteissa ja ohjatun toiminnan pedagogisuutta, huomioiden siellä sillä hetkellä olevia lapset ja lapsiryhmät sekä niiden lasten osallisuuden, tarpeet ja kiinnostuksen kohteet. Pedagogisessa suunnittelussa pidän tärkeänä sitä, että erilaisia taitoja opetellaan leikin kautta ohjatuissa tuokioissa sekä erilaisia oppimisympäristöjä käyttämällä.

Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma ja uusi varhaiskasvatuslaki ovat pedagogisen toiminnan ja johtamisen perustana. Varhaiskasvatusyksikön johtaja johtaa työyhteisöä ja vastaa oppimista edistävän pedagogiikan kehittämisestä varhaiskasvatusyksikön rakenteet ja työvälineet huomioiden. Pääasiallinen vastuu oman tiimin oppimisesta on lastentarhanopettajalla ja pedagogista toimintaa kehitetään yhdessä tiimin kanssa. (Fonsén ja Parrila 2016, 32.)

Varhaiskasvatuksessa kasvattajan toimintaa määrittävät ammatillisuus ja pedagogiikka, tavoitteellinen ohjaus ja toimiva vuorovaikutus ovat tärkeitä lapsen oppimisen, kasvun ja kehityksen kannalta. Varhaiskasvattajan tulee huomioida lapsen aikaisempien kokemusten ja elämän vaikuttavuus lapsen vuorovaikutustaitoihin ja suhtautua lapseen myönteisesti eri vuorovaikutustilanteissa. Myönteiset kokemukset ovat tärkeitä lapsen ja kasvattajan vuorovaikutussuhteen kehittymisen kannalta. Päiväkodin vuorovaikutustilanteet vaihtelevat nopeasti ja kasvattajalta vaaditaan nopeaa reagoitua tilanteisiin. Kasvattajaa sitoo eettisyys, jonka punaisena lankana on pedagogisen kunnioituksen periaate, lapsen ihmisyyden kunnioitus. Kasvattajalla tulee olla tietämys lapsen ikätasosta ja kyvyistä sekä käytännön ymmärrys lapsiryhmälle sopivasta toiminnasta. (Salminen 2017, 163–168.)

Muuttuva maailma tuo oman haasteensa myös varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvattajana minun tulee pysyä ajan tasalla ja perehtyä alan uusimpaan tietoon. Pystyn ylläpitämään ja kehittämään ammattitaitoani alan ammatillista kirjallisuutta ja lehtiä lukemalla sekä erilaisten koulutusten avulla. Koen, että tälläkään alalla en ole koskaan tavallaan valmis, vaan aina pystyn kehittämään itseäni.

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

- AHONEN, Liisa 2017. Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy.
- ARO, Tuija 2011. Miten ymmärrämme itsesäätelyn? Julkaisussa: ARO, Tuija ja LAAKSO, Marja-Leena (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Porvoo: Bookwell Oy, 10–18.
- ARO, Tuija 2014. Itsesäätely ja tarkkaavaisuus. Julkaisussa: SIISKONEN, Tiina, ARO, Tuija, AHONEN, Timo ja KETONEN, Ritva. (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. 4. uudistettu painos. Juva: Bookwell Oy, 265–285.
- FONSÉN, Elina ja PARRILA, Sanna 2016. Johtajuuden käsitteet ja lähtökohdat. Julkaisussa: PARRILA, Sanna ja FONSÉN, Elina. Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus. Käsikirja käytännön työhön. Juva: Bookwell Oy, 23–41.
- HAAPSALO, Tiina ja KIRKKOPELTO, Katri 2016. Molli, Hyvällä mielellä vai pahalla päällä -tunteet taidoiksi. Helsinki: Premedia.
- HAAPSALO, Tiina, KIRKKOPELTO, Katri ja REPO, Laura 2016. Mun ja Sun juttu! Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Premedia.
- HAKOLA, Hanna ja RONKAINEN, Ilona 2015. ”Nöppönen tekee mut onnelliseksi!” Tunnekasvatusta varhaiskasvatuksen menetelmin 4–5-vuotiaille. Iisalmi: Savonia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. [verkkojulkaisu]. Opinnäytetyö. [Viitattu 2017-12-28]. Saatavissa: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/93492/Hakola_Hanna_Ronkainen_Ilona.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- HELLSTÉN, Erja ja PIHLAJA, Päivi 1999. Päiväkodin hoidolliset mahdollisuudet. Julkaisussa: SINKKONEN, Jari ja PIHLAJA, Päivi (toim.) Ulos umpikujasta. Miten auttaa tunnehäiriöistä lasta. Porvoo: WSOY - Kirjapainoyksikkö.
- HIRSJÄRVI, Sirkka, HURME, Helena 2014. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Tallinna Raamattu- ja kirjallisuuskeskus.
- HOKKANEN, Simo ja STRÖMBERG, Oiva 2006. Laatuun johtaminen. Elämän laatua. Jyväskylä: Paino-Porras Oy.
- HEIKKA, Johanna, HUJALA, Eeva, TURJA, Leena ja FONSÉN, Elina 2017. Havainnointi ja arviointi varhaispedagogiikassa. Julkaisussa: HUJALA, Eeva ja TURJA, Leena (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 4. uudistettu painos. Juva: Bookwell Digital, 56–68.
- JUUSOLA, Mervi 2017. Vahvaksi rakastetut lapset. Uudistettu painos 2017. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- JÄÄSKINEN, Anne-Mari ja PELLICIONI, Sanna 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Riika: Livonia Print.
- KALLIO, Aino Inkeri 2015. Lapsen joustava mieli. Leikillisen oppimisympäristön kehittäminen sosio-emotionaalisten taitojen näkökulmasta. Tikkurila: Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. [verkkojulkaisu]. Opinnäytetyö. [Viitattu 2017-12-28]. Saatavissa: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/97908/Kallio_Inkeri%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- KANANEN, Jorma 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 134. Tampere: Tampereen Yliopisto-paino Oy – Juvenes Print

- KANGASPUNTA, Tiina 2014. Pienten lasten tunteet ja tunteiden merkitys lasten arjessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. [verkkojulkaisu]. Pro gradututkielma. [Viitattu 2017-10-07.] Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/43893/URN:NBN:fi:jyu-201407092222.pdf?sequence=1>
- KANNINEN, Katri ja SIGFRIDS, Arja 2012. Tunne minut. Turva ja tunteet lapsen silmin. Juva: Bookwell Oy.
- KASKELA, Marja ja KEKKONEN, Marjatta 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 63. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- KELTIKANGAS-JÄRVINEN, Liisa 2000. Tunne itsesi, suomalainen. Juva: WS Bookwell Oy.
- KELTIKANGAS-JÄRVINEN, Liisa 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Juva: WS Bookwell Oy.
- KEMPPINEN, Pertti 2000. Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt. Vantaa: Kannustusvalmennus P. & K. Oy.
- KIRK, Gill ja JAY, Jenny 2018. Supporting Kindergarten Children's Social and Emotional Development: Examining the Synergetic Role of Environments, Play, and Relationships. [verkkojulkaisu]. Journal of Research in Childhood Education. [Viitattu 2018-09-26.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1080/02568543.2018.1495671>
- KOIVUNEN, Pirjo-Leena 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva: Bookwell Oy.
- KOIVUNEN, Pirjo-Leena ja LEHTINEN, Taisto 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Juva: Bookwell Oy.
- KURKI, Kristiina 2017. Young children's emotion and behaviour regulation in socio-emotionally challenging situations. Oulu: Oulun yliopisto, Kasvatustieteen tiedekunta. Väitöskirja. Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526216973.pdf>
- KÄRKKÄINEN, Kati 2017. Vahvista lasta. Tallinna: Printon.
- LAJUNEN, Kaija, ANDELL, Minna ja YLENIUS-LEHTONEN, Mirja 2015. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Opas 39. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print-Suomen Yliopistopaino Oy.
- LECKLIN, Olli 2006. Laatu yrityksen menestystekijänä. 5. uudistettu painos. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- LIUSKA, Kirsi ja TURUNEN, Tiina 2015. Häilyherneitä ja lempeyslientä. Opas lasten ristiriitatilanteiden ehkäisyyn. Juva: Bookwell Oy.
- NUMMENMAA, Lauri 2010. Tunteiden psykologia. Falun: Scandbook AB.
- NURMIRANTA, Hanna, LEPPÄMÄKI, Päivi ja HORPPU, Sari 2011. Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- OPETUSHALLITUS 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. [verkkojulkaisu]. Määräykset ja ohjeet 2016:17. [Viitattu 2018-01-05.] Saatavissa: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- OPETUSHALLITUS s.a. Tunteesta tunteeseen. Ihmismielen tarinat kuvin ja sanoin. [verkkojulkaisu]. Materiaaleja ja työtapoja. Verkko-oppimateriaalit. Opettajan oppaita, oppikirjojen tehtävien ratkaisuja ja lisätehtäviä. [Viitattu 2017-10-15.] Saatavissa: http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunteet_mita_ne_ovat

OULUN YLIOPISTO 2017. Väitöstilaisuus Oulun yliopistossa. Lapset oppivat tunteiden säätelyä opettajien tuella – arjen haasteelliset tilanteet mahdollistavat taitojen harjoittelun. [verkkosivu]. Kasvatustieteen maisteri Kristiina Kurki. [Viitattu 2017-12-28.] Saatavissa: <http://www oulu.fi/yliopisto/node/49046>. Väitöskirja saatavissa: <http://jultika oulu.fi/files/isbn9789526216973.pdf>

PELTONEN, Anne 2005. Tunnetaidot ovat kaikkien ulottuvilla. Julkaisussa: PELTONEN, Anne ja KULLBERG-PIILOLA, Tarja (toim.) Tunnetuksi. Saarijärvi: Saarijärven Offset, 12–17.

PIHLAJA, Päivi 2004. Sosiaalis-emotionaaliset vaikeudet lapsuudessa. Julkaisussa: PIHLAJA, Päivi ja VIITALA, Riitta (toim.) Eryityskasvatus varhaislapsuudessa. Juva: WS Bookwell Oy, 214–240.

POULOU, M. S., BASSETT, H. H. ja DENHAM, S. A. 2018. Teachers' Perceptions of Emotional Intelligence and Social-Emotional Learning: Students' Emotional and Behavioral Difficulties in U.S. and Greek Preschool Classrooms. Julkaisussa: WANG, X. Christine ja LI, Hui. Journal of Research in Childhood Education. Volume 32. Number 3. July-September 2018. Routledge. Taylor & Francis Group, 363–377.

PUOLIMATKA, Tapio 2004. Kasvatus, arvot ja tunteet. Vantaa: Dark Oy

SALMINEN, Jenni 2017. Kasvattaja lasten kehityksen ja oppimisen tukijana. Julkaisussa: KOIVULA, Merja, SIIPPAINEN, Anna ja EEROLA-PENNANEN, Paula. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tallinna: Tallinna Raamaturükikoja Oü, 163–176.

SINKKONEN, Jari ja KORHONEN, Laura 2015. Pulassa lapsen kanssa. Riika: Livonia Print

SONKAJÄRVI s.a.a. Palvelut. Kasvatus ja koulutus. Varhaiskasvatus. [verkkosivu]. [Viitattu 2017-12-10.] Saatavissa: <http://www.sonkajarvi.fi/Suomeksi/Palvelut/Kasvatus-ja-koulutus/Varhaiskasvatus>

SONKAJÄRVI s.a.b. Palvelut. Kasvatus ja koulutus. Varhaiskasvatus. Nallemuorin ja Männikön päiväkotit. [verkkosivu]. [Viitattu 2017-12-10.] Saatavissa: <http://www.sonkajarvi.fi/Suomeksi/Palvelut/Kasvatus-ja-koulutus/Varhaiskasvatus/Nallemuorin-ja-Mannikon-paivakoti>

SONKAJÄRVI 2017. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Sonkajäven varhaiskasvatussuunnitelma. [verkkojulkaisu]. Palvelut. Kasvatus ja koulutus. Opetussuunnitelmat. [Viitattu 2018-09-12.] Saatavissa: <http://www.sonkajarvi.fi/loader.aspx?id=0476c4b0-538a-4dfe-93e3-2a2164915596>

TALENTIA 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen Ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta 2013–2016. PunaMusta Oy.

TOIKKO, Timo ja RANTANEN, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

TOMMOLA, Anna ja HÄKKILÄ, Sanna 2017. Rauhoita ja rohkaise. Apua lapsen stressitilanteisiin. Otava Kirjapaino.

TOMPURI, Merja 2016. Tenavat tasapainoon. Näin autat lasta säätämään vireyttä ja kuormitusta. Juva: Bookwell Oy.

TUOMI, Jouni ja SARAJÄRVI, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

TUTKIMUSEETTINEN NEUVOTTELUKUNTA 2013. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2018-07-24.] Saatavissa: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

UUSITALO-MALMIVAARA Lotta ja VUORINEN, Kaisa 2016. Huomaa hyvä! Näin ohjaat lasta ja nuorta löytämään luontevahvuutensa. Juva: Bookwell Oy.

UUSITALO-MALMIVAARA Lotta ja VUORINEN, Kaisa 2017. Huomaa hyvä! Vahvuusvariksen bongausopas. Juva: Bookwell Digital.

VARHAISKASVATUSLAKI L 13.7.2018/540. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2018-09-12]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=laki%20varhaiskasvatuksesta>

VIITALA, Riitta 2014. Jotenkin häiriöks. Etnografinen tutkimus sosioemotionaalista erityistä tukea saavista lapsista päiväkotiryhmässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. [verkkojulkaisu]. Väitöskirja. [Viitattu 2017-11-04.] Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/44052/978-951-39-5785-8_vaitos23082014%20.pdf?sequence=1

ÖSTERBERG, Anne 2015. Tunteet tutuiksi -tehtäväkortit. 2.painos. Kuopio: Offsetpaino L. Tuovinen Ky.

LIITE 1: TUTKIMUSLUPA

Mirja Kauppinen

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS

osoite: xxxx

sähköpostiosoite: xxxx

puh. xxxx

2.2.2018

Sonkajärven kunta

Sivistyslautakunnan esittelijä Merja Väisänen-Räty

Anon tutkimuslupaa opinnäytetyöni laatimiseen. Suoritan sosionomi (AMK) -tutkintoa Savonia-ammattikorkeakoulussa sosiaali- ja terveysalalla ja olen valinnut varhaiskasvatuksen opinnot. Teen opintoihini liittyen opinnäytetyön, jonka aiheena ovat tunnetaidot, itsesäätelyn sekä sosioemotionaaliset taidot. Opinnäytetyössä etsitään tietoa myös tuen tarpeen tunnistamiseen ja haetaan erilaisia keinoja ja menetelmiä tukea näitä taitoja. Toimeksiantajana on Sonkajärven kunnan varhaiskasvatus ja yhtä menetelmää testataan Sonkajärven Nallemuorin päiväkodissa. Olen sopinut asiasta varhaiskasvatuksen vastaavan Hanna Tissarin kanssa.

Tutkimukseni taustalle haen teoretietoa, avaan keskeiset käsitteet ja etsin valmiita menetelmiä harjoitella tunnetaitoja, itsesäätelyn tai sosioemotionaalisia taitoja. Yhtä valittua menetelmää testataan päiväkodissa kahdessa eri ryhmässä ja sen soveltuvuutta arvioidaan. Menetelmän testaamiseen osallistuvien lasten vanhemmilta pyydän kirjalliset luvat osallistua tutkimukseen. Testaamisen aikana havainnoimassa on myös varhaiskasvattaja. Testaustuokion jälkeen haastattelen lapsia ja varhaiskasvattajia. Tutkijana minua sitoo vaitiolovelvollisuus. Opinnäytetyöni arvioitu valmistumisaika on joulukuussa 2018.

Opinnäytetyöni ohjaava opettaja on lehtori Anne-Leena Juntunen, sähköpostiosoite: xxx, puhelin xxxx.

Sonkajärvellä 2.2.2018

Mirja Kauppinen

Liitteenä Opinnäytetyön työsuunnitelma

Myönnän tutkimusluvan Mirja Kauppiselle Sonkajärven kunnan varhaiskasvatukseen kohdistuvaa tutkimusta varten.

Aika ja paikka _____

Allekirjoitus _____

Merja Väisänen-Räty

LIITE 2: TEEMAHAASTATTELURUNKO

Teen opinnäytetyön liittyen tunnetaitoihin, itsesäätelyn ja sosioemotionaalisiin taitoihin. Aihe on ajankohtainen ja tutkimuskohteena kiinnostaa minua. Tuokiossa testataan yhdessä varhaiskasvattajien kanssa etukäteen valittua valmista materiaalia. Tuokioiden jälkeen teen teemahaastattelut kuhunkin tuokioon liittyen ja ne nauhoitetaan.

Käytän haastatteluaineistoa tutkimukseni tueksi, kaikki kerättävät tiedot ovat luottamuksellisia ja haastattelutietojen lisäksi käytän tutkimuksessa teoreettisia taustatietoja. Kun haastatteluaineisto on kerätty, siitä poistetaan kaikki henkilön tunnistamisen mahdollistavat tiedot. Tietoja käytetään vain opinnäytetyössäni anonyymisti. Aineistot hävitetään, kun opinnäytetyö on julkaistu.

Haastattelut tehdään heti pitämieni tuokioiden jälkeen päiväkodilla.

1. Kokeillun materiaalin soveltuvuus tälle lapsiryhmälle
2. Materiaalin soveltuvuus tunteiden, itsesäätelytaitojen tai sosioemotionaalisten taitojen tuen tarpeen tukemiseen
3. Havaintoja lapsista ja tuen tarpeista
4. Tunteiden, itsesäätelytaitojen tai sosioemotionaalisten taitojen tukemisen ja harjoittamisen lisätarve

Tutkimuskysymyksenä on: Miten valitun materiaalin avulla voidaan tukea tunteiden, itsesäätelyn tai sosioemotionaalisten taitojen tuen tarvetta varhaiskasvatuksessa?

LIITE 3: KIRJALLINEN SUOSTUMUS LASTEN HUOLTAJILTA

Hyvät vanhemmat

Opiskelen sosionomiksi (AMK) Savonia-ammattikorkeakoulussa Iisalmessa ja olen valinnut varhaiskasvatuksen polun. Valmistun joulukuussa 2018 ja teen tällä hetkellä opinnäytetyötä. Opinnäytetyöni aiheena ovat tunnetaidot, itsesäätelyn taidot ja sosioemotionaaliset taidot. Teen opinnäytetyöni Sonkajärven kunnan varhaiskasvatukselle.

Opinnäytetyöni koostuu kirjallisesta osuudesta sekä opinnäytetyön aiheisiin liittyvistä kokoamistani erilaisista valmiista materiaalista ja menetelmistä. Huhtikuun aikana valittua menetelmää tai menetelmiä testataan Nallemuorin päiväkodissa toukokuussa 2018 järjestettävissä tuokioissa. Kaikki lapset eivät osallistu kaikkiin tuokioihin.

Pyydän teiltä lupaa siihen, että lapsenne saa osallistua tuokioihin ja heidän mielipiteensä saa huomioida tutkimuksessani. Minua sitoo vaitiolovelvollisuus ja lasten henkilöllisyys ei tule missään vaiheessa esille.

Ystävällisin terveisin
Mirja Kauppinen

Palauttaisitteko alaosan päiväkodille viimeistään 3.5.2018

Lapsen nimi _____

_____ saa osallistua tuokioihin, jotka liittyvät opinnäytetyöhöni

_____ ei saa osallistua tuokioihin, jotka liittyvät opinnäytetyöhöni

Päiväys ja huoltajan allekirjoitus

_____